

L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols

EL COL·LEGI VIDAL I EL MESTRE JOAN ESTEVA I VILALLONGA

PER

JOAN TORRENT I FÀBREGAS

El doble tema anunciat en l'epígraf requereix una explicació. En realitat, l'embrió del present treball consistí en una senzilla relació, de caràcter més bé anecdòtic, sobre el meu inolvidable mestre Joan Esteva, relació que el seu fill i bon amic meu Lluís sol·licità, ensems que a mi, a d'altres antics deixebles del seu pare.

Fer la relació susdita significava retornar al passat, reviure moments de l'adolescència oblidats feia temps. La memòria em fou més fidel del que esperava i els records encadenant-se els uns als altres, acudiren abundantment. Desvetllat el meu entusiasme pel tema, vaig expressar a Lluís Esteva el desig de dedicar al seu pare un estudi més complet; no sols consentí a la meva proposta, sinó que s'oferí a proporcionar-me les dades que necessitava. Als meus records del mestre s'anaren afegint una sèrie interessant de dades i referències documentals —escrits de tota mena i fotografies—, procedents de l'arxiu familiar de Lluís, ampliada amb altres notícies no menys importants facilitades pel seu germà Francesc; tot aquest material fou posat amablement a la meva disposició.

Posat a desenrotllar el tema, tot seguit vaig adonar-me que no era possible desunir la figura del meu mestre del marc del Col·legi Vidal. Joan Esteva, en els anys que en fou alumne, hi completà l'educació bàsica i féu

una part del batxillerat i, més endavant, essent mestre, hi exercí durant quatre lustres (anys 1901-1920), els anys granats i més fecunds de la seva vida professional, deixant-hi el record d'un magisteri exemplar i havent contribuït com cap altre a mantenir l'ensenyament a Sant Feliu en una cota de prestigi poques vegades assolida per un centre docent.

D'altra banda, posseïa jo nombroses notes referents al Col·legi Vidal recollides per mi en el transcurs d'anys de freqüentar l'Arxiu Municipal (col·lecció de *Manuals d'Acords*, lligalls d'Instrucció Pública, premsa local, etc.). I així sorgí en mi la idea d'entrelligar ambdues històries, la del mestre Esteva i la del Col·legi Vidal. Aquesta darrera forçosament serà parcial mentre no aparegui la documentació de primera mà de la Junta administradora del llegat Vidal; confesso que tots els esforços fets per trobar-la han estat debades. Així allò que havia d'ésser un senzill recodatori del meu mestre s'ha ampliat força amb la inclusió d'un altre tema, si bé tant l'un com l'altre tenen el denominador comú de l'ensenyament a Sant Feliu, en un període de temps no massa llunyà.

Fou una sort per a mi tenir Joan Esteva de mestre. Els anys passats a la seva aula del Col·legi Vidal i després a les seves classes particulars, constitueixen el fet més rellevant i memorable de la meva adolescència. Aprendre les deu o dotze assignatures bàsiques i el Comerç amb ell fou córrer una aventura emocionant. Uns coneixements sovint àrids que els nois solen aprendre amb desmenjament, per art del mestre Esteva es feien plens d'atractiu i agradables. I tant o més important fou que, tot assimilant els conceptes, vaig aprendre a estudiar i a observar, coses difícils d'adquirir i que tan útils són per a ampliar les nocions bàsiques. D'altra banda, havent coincidit els anys escolars amb la mort del meu pare, vaig trobar en el senyor Esteva la persona idònia que necessitava en aquell crític període de la vida; el seu exemple de rectitud i justícia m'estimulà en l'aspecte moral i contribuï no poc a la meva formació del caràcter.

Faig constar ací el meu pregon agraïment al mestre Joan Esteva i al Col·legi Vidal, i el faig extensiu a les persones que m'han ajudat amb la comunicació de referències i dades per al present treball.

VICISSITUD DEL COL·LEGI VIDAL

L'origen del Col·legi Vidal ha d'atribuir-se a l'important llegat testamentari que el patrici Antoni Vidal i Calzada féu a la vila guixolenca. En el seu testament lliurat amb data 4 març 1867 —exactament, dia per dia, un any abans de la seva mort a Marsella, a on residia—, deixà «al Pueblo de San Feliu, mi patria», una renda perpètua anual de 15.000 francs. D'a-

Retrat d'Antoni Vidal i Calzada

questa quantitat, s'havien de destinar 8.000 francs a socórrer els pobres de la vila, i els 7.000 francs restants al sosteniment de «uno o dos buenos maestros, a fin de que los hijos de dicho pueblo puedan ser enseñados, particularmente los pobres».

Es veu que Vidal no tenia una idea precisa del que els mestres guanyaven a Espanya. El sou corrent aleshores d'un mestre era de 500 a 600 pessetes anuals. És palès, per tant, que els 7.000 francs del llegat —la cotització era ademés favorable al franc— permetia el manteniment de tot un centre docent, com en efecte resultà.

Quant al fet que el generós benefactor s'interessés per l'educació dels

fills dels seus compatricis, es pot atribuir a un factor ambiental, a la preocupació general existent a França en aquell temps, d'estendre l'educació a tots els nivells de la societat, en contrast amb el que succeïa a Espanya on els governs persistien a desentendre's de la participació estatal en l'educació bàsica dels infants. El record que Antoni Vidal tenia dels anys de la seva infància a Sant Feliu sens dubte era decebedor; el municipi amb prou feines arribava a sostenir una escola municipal reduïda a dos mestres que es dedicaven a l'ensenyament primari —pàrvuls i elemental—; per ampliar aquells coneixements calia recórrer a mestres particulars, cosa que no tots els pares podien permetre's.

Per motius legals, fins passats tres anys de la mort d'Antoni Vidal no quedà constituïda la Junta encarregada d'administrar el llegat. Composta de tres persones —l'alcalde, el jutge municipal i el rector de la vila—, des d'un principi fou controvertida per l'Ajuntament que es creia assistit del dret exclusiu d'administrar ell el llegat. Pel document de constitució, autoritzat pel marmessor del difunt, el seu fill únic Numa Vidal i Nadal, la Junta quedava facultada per establir a Sant Feliu una escola de 1er. i 2on. ensenyament (aquest darrer si ho creia convenient), gratuïta per als fills de la vila, dotada d'un o dos professors, que podien ésser laics o bé religiosos, i dels ajudants necessaris.

D'antuvi la Junta creà un col·legi de 2on. ensenyament, confiant la direcció al professor Pere Gotarra i Codolar, d'acord amb el pla d'estudis presentat per ell. A l'escriptura de contracte, autoritzada pel notari Josep M.ª Llinàs amb data 12 gener 1872, per un termini de deu anys, s'especifica que donarà l'ensenyança completa fins al títol de batxiller gratuïta per als alumnes, per la qual Gotarra percebrà anualment 6.000 pessetes del llegat. Independentment podrà dedicar-se al 1er. ensenyament amb caràcter de preparatori per a ingressar al 2on., a més de classes de comerç i dibuix, a preus convencionals. És obvi que aquest programa docent no s'ajustava prou al document constitucional de la Junta, el qual considerava d'interès primordial, i en tot cas gratuït, el 1er. ensenyament.

Al cap de poc temps el mestre Gotarra cessà voluntariament, i la Junta va nomenar nou director, sense formalitzar contracte, a Francesc Dalmau que era mestre de l'escola. Dalmau obrà com li semblà bé: posà i cessà mestres segons la pròpia conveniència, i s'absentà sense donar-ne compte a la Junta. Finalment aquesta intervingué: reposà el mestre Joan Bosch que era força apreciat, el qual havia estat acomiat per Dalmau, i destituí aquest del càrrec de director. Per substituir-lo, fou nomenat Agustí Crehueras, amb caràcter interí.

Aquests canvis motivaren un escrit de Pere Pasqual en «El Eco

Guixolense» (7 i 14 setembre 1879) on acusava la Junta de negligència en el seu comès i deia: «A otra altura se hallaría el nivel moral e intelectual de las clases desheredadas si en los 7 años que lleva de existencia el establecimiento se hubiese ceñido la Junta a cumplir estrictamente el objeto de su creación, sin patrocinar los intereses de ninguna compañía o empresa». Reprodueix l'escriptura de creació de la Junta i el contracte d'aquesta amb el primer director, i es lamenta que la Junta hagués desatès la 1.ª ensenyança, base fonamental del llegat. «La escritura de creación de la Junta no precisa la categoría de la escuela de 1.ª enseñanza, y por tanto la Junta tiene facultades para crearla superior, con aplicación al comercio, a las artes y a la industria, lo cual fijaría un grado de adelanto notable sobre las escuelas que costea el Ayuntamiento. Lo incomprensible es que lleve el nombre del inolvidable Sr. Vidal una escuela de 1.ª enseñanza elemental no creada por la Junta, donde los alumnos han de pagar crecidas cuotas en beneficio de una empresa particular. La junta tiene medios suficientes para el sostenimiento de una escuela de 1.ª y 2.ª enseñanza».

Aquell any el Col·legi Vidal celebrà el fi de curs amb diversos actes. El dia 28 de maig, alumnes i mestres, acompanyats de les autoritats i pares i precedits d'una orquestra, es traslladaren al temple parroquial, on es cantà un ofici amb sermó. A la tarda, a la casa-col·legi, hi hagué una vetllada literàrio-religiosa amb lectura de poesies per pàrvuls, i el mes de Maria com a final. L'endemà es digué una missa de rèquiem en sufragi d'Antoni Vidal, i a la tarda, professors i alumnes anaren al Remei a fer la berenada («El Eco Guixolense» d'1 juny 1879).

En aquell temps el Col·legi Vidal ocupava dues cases, situades als carrers del Sol, núm. 64, i de l'Algavira; es veu que en una d'elles hi havia l'escola i l'altra era destinada a vivenda del director i mestres, ensems que d'algun alumne pensionista.

En els exàmens de 2on. ensenyament que tingueren efecte el 20 de juny 1880 a l'estatge del Col·legi, presidits pel director i secretari de l'Institut provincial, de 61 alumnes que es presentaren, 15 tingueren «sobresaliente» i cap no fou suspès. Un alumne procedent del Col·legi Vidal obtingué «sobresaliente» en les diverses assignatures de primer any de Filosofia i Lletres, ensems que el premi ordinari de Literatura general i espanyola; un altre antic alumne havia guanyat per oposició un premi ofert per la Diputació de Barcelona.

Convençuda la Junta del llegat de la conveniència de reestructurar el pla docent del Col·legi, entre els seus membres va suscitar-se la qüestió sobre l'oportunitat de confiar la direcció a un institut religiós, concretament els Escolapis. El cas trascendí a la població, i els pares dels alumnes,

en un plebiscit, es declararen amplament partidaris de la continuació del professorat seglar. La Junta s'avingué a l'opinió popular, ensems que acordava fer gratuït el 1er. ensenyament. «El Eco Guixolense» de 26 agost 1880 exposava així els acords presos: «El asunto del profesorado del colegio Vidal está resuelto. Después de algunos meses de interinidad, durante los cuales se suscitó en el seno de la Junta administrativa del Legado y entre el público la cuestión de si se destinarían a dicho establecimiento profesores clérigos o seculares, se ha optado por estos últimos, a tenor del prospecto que ha circulado estos días. Según el mismo, habrá en dicho colegio clases de instrucción primaria, 2.ª enseñanza y escuela mercantil. La 1.ª y 2.ª enseñanza se darán gratis a los hijos y vecinos de San Feliu, habiendo una escuela preparatoria para la 2.ª enseñanza y clases de ornato».

La Junta nomenà director el professor Josep Riu i Foraster. L'escriptura de contracte, d'1 octubre 1880, especifica en vint-i-sis clàusules les atribucions respectives per un període de duració de deu anys. Heus ací els punts de més interès: la 1.ª ensenyança serà exercida per un professor amb caràcter gratuït per a tots els fills barons naturals de la vila, havent de satisfer, però, 50 cèntims cada mes pels cartipassos i plomes que, per a més regularitat, facilitarà el mateix col·legi. La 2.ª ensenyança es donarà completa fins a obtenir el grau de batxiller; les càtedres seran exercides en nombre suficient per professors de Filosofia, Lletres i Ciències, habilitats amb títol de batxiller, llicenciat o doctor en la facultat respectiva. La Junta, en pagament de la 1.ª i 2.ª ensenyança i de la direcció del Col·legi, lliurarà a Riu i Foraster 7.000 francs anuals amb el premi corresponent per raó del gir, fent-los efectius per trimestres avançats. Passats els primers cinc anys, podrà augmentar o rebaixar la quantitat de 7.000 francs, si bé no podrà rebaixar-la a menys de 6.000 pessetes. Si, per dificultats en el cobrament de la renda del llegat, la Junta no pugués fer efectiu un o més trimestres, el director podrà exigir als pares dels alumnes les quantitats a prorrata que hagi deixat de percebre, les quals tornarà així que la Junta es posi al corrent d'allò que li degui. Es donaran cursos de preparació per a ingressar a 2.ª ensenyança, que comprendran: lectura i declamació, gramàtica castellana, anàlisi gramatical, nocions de retòrica i art epistolar, caligrafia, aritmètica, geometria, geografia, prenoció de ciències naturals, religió i moral. Per ésser admesos a aquest curs de preparació, els alumnes hauran de saber llegir i escriure i conèixer els principis de gramàtica i aritmètica; pagaran una mensualitat. La clàusula 16 diu: «La Junta determina que el traje oficial o distintivo para los alumnos del Colegio consistirá en una gorra de paño azul turquí con las iniciales C.V.»

Poc després, la idea de traspasar l'ensenyament als Escolapis tornà a ésser tema de discussió dins i fora de la Junta. Contràriament al que calia esperar, qui defensava en la Junta l'entrada dels Escolapis no era el rector mossèn Joan de la Creu Geonès, sinó el jutge, Pere Mr. Baster; el qual explicà les seves raons en un full imprès que féu circular per la vila, ensems que promovia judici ordinari contra els altres dos membres de la Junta que s'oposaven als Escolapis. «El Eco Guixolense» de 10 abril 1881, fent-se ressò del desig majoritari, qualifica d'obstinada l'actitud de Baster, «por cuanto él sabe que por una votación popular pasada, no ha mucho tiempo, estos habitantes en inmensa mayoría rechazaron la idea de entregar a escolapios la dirección del Colegio Vidal; cuya inmensa mayoría estaba compuesta de las clases proletarias y menesterosas»; i feia elogis del Col·legi, «el cual ha dado muchos y muy buenos discípulos y ha sido elogiado por los catedráticos del Instituto de Gerona». Al cap de dos mesos, el mateix periòdic (19 juny), en un article titulat *¡Alerta!*, deia: «La situación del Colegio Vidal se hace cada vez más insostenible: litigios, interdictos, comunicaciones y avisos desoídos, provocaciones, donde debiera reinar la paz y la concordia . . . ¿Queréis Escolapios, gente que según confesión vuestra sois los de más posición y valimiento? Pues bien, instituidlos por vuestra cuenta y dejad al pobre que es el único, según se desprende del testamento de D. Antonio Vidal de inolvidable memoria, que debe disfrutarlo».

No hi ha dubte que Baster representava en aquest afer l'aspiració d'un sector de la població, en sa major part gent benestant, de veure-hi instal·lat un col·legi regentat per Escolapis, un institut religiós que gaudia de força prestigi aleshores. En realitat, aquesta aspiració venia de lluny; sense que fos la primera temptativa, l'Ajuntament de l'any 1864 presidit per Rafael Patxot gestionà i obtingué l'autorització de S.M. per obrir un col·legi d'Escolapis, oportunitat que es frustrà per no comptar aleshores la congregació amb prous religiosos disponibles, tanta era la demanda que en tenia. Fins l'any 1891 no s'establí a la vila el primer col·legi de religiosos per a nois, dirigit pels Germans de la Doctrina Cristinana.

En «El Eco Guixolense» de 19 de juny esmentat, es reproduïen dues notes del director del Col·legi Vidal Josep Riu, aparegudes al quadre d'anuncis de l'establiment. La primera deia: «No habiendo todavía la Junta Administrativa del legado Vidal satisfecho el importe del trimestre que venció el 1.º de abril, me veo en el caso de hacer uso de las facultades que me concede la escritura de contrata, la que previene que cuando la referida Junta por qualquier motivo dejara de atender al pago, el Director del colegio podrá obligar a los alumnos a que a prorrata satisfagan el

importe del trimestre, cuya cantidad será reintegrable, devolviéndose tan pronto como se reciba la de los fondos del legado Vidal». L'altre comunicat, datat el 13 juny, deia que, no havent encara la Junta satisfet el darrer trimestre, els alumnes de 1er. ensenyament havien de satisfer 20 rals reintegrables, per aquell concepte.

«El Eco Guixolense» de la setmana següent comunicava que els dies 18, 20 i 21 havien tingut lloc al Col·legi els exàmens de prova de curs de 2on. ensenyament, presidits per dos catedràtics de l'Institut provincial, i comentava: «Brillantes fueron los exámenes, lo que prueba el celo y buena dirección de los ilustrados profesores; basta decir que la comisión de Gerona quedó contentísima del aprovechamiento de los alumnos, habiendo asegurado que en otros pocos establecimientos pudieron apreciar el método y buena dirección de los señores profesores». I el 10 juliol següent deia que l'Ajuntament havia acordat un vot de gràcies a l'ex-alcalde Benet Montaner i al rector mossèn Geonès «por haber secundado la voluntad popular al objeto que el Colegio Vidal fuese dirigido por profesores laicos».

El 4 de març del 1883, aniversari de la mort d'Antoni Vidal, els pobres de la vila no cobraren l'almoina anual del llegat, i tampoc la Junta administrativa no abonà al director del Col·legi el trimestre corresponent, cosa que motivà una manifestació de protesta a la plaça major.

El juliol de 1885 es produí un altre canvi de director, càrrec per al qual la Junta contractà el professor Pere Garriga i Puig. «El Bajo Ampurdán» d'l agost informava així del primer acte del nou director: «Con el epígrafe *Colegio Vidal*, D. Pedro Garriga y Puig, recién elegido y contratado Director del mencionado Colegio, acaba de publicar un opusculito-programa que se ha repartido por la localidad, a fin de que sepan los habitantes de San Feliu cual es el plan de enseñanza que se propone seguir y la confianza que tiene en su sistema, ya que ha obtenido óptimos frutos durante los veinte años que cuenta en el ejercicio de su profesión». No dubtava el periòdic que Garriga, en la seva esfera d'acció, aconseguiria «levantar el Colegio del marasmo en que yacía». «Nosotros alimentamos un fondo de confianza, ya que las buenas referencias que tenemos del Sr. Garriga nos hacen esperar un feliz resultado por la acertada elección que ha tenido la Junta».

Garriga i Puig no defraudà aquella esperança. En els cinc o sis anys que dirigí el Col·legi Vidal, demostrà ésser un excel·lent pedagog ensems que director de gran competència professional, que va saber envoltar-se de col·laboradors distingits, i tingué iniciatives lloables que demostraven el seu zel. Aquesta tasca no el privà de conrear la pròpia afecció literària i

poètica. La personalitat i la labor pedagògica de Garriga tenen una especial significació per a nosaltres, ja que hagueren d'influir força en la vocació docent de nostre Joan Esteva. Aquest el tingué de professor al Col·legi Vidal i després en el prestigiós Col·legi Ibèric de Barcelona, dirigit pel mateix Garriga, on Esteva acabà de preparar-se i féu les pràctiques de mestre.

El mateix any 1885 el col·legi Vidal adquirí una collecció de mapes Delamare «que contienen las reformas de los recientes viajes de exploración y los acontecimientos políticos han introducido en la ciencia geográfica» («El Bajo Ampurdán» de 29 novembre); afegia el periòdic que el catedràtic de ciències havia anat a Barcelona «para escoger aparatos de Física que van a ser cedidos al legado Vidal». En una edició posterior (13 desembre), el mateix setmanari deia que el professor de ciències estava classificant els exemplars zoològics existents en el gabinet d'Història natural del Col·legi, i que estaven per arribar els aparells de Física adquirits.

El 29 agost 1886 «El Bajo Ampurdán» publicà un anunci de Garriga en el què feia avinent que el 1er. de setembre el Col·legi tornaria a obrir les classes de 1er. i 2on. ensenyament i de Comerç ensems que les de preparació per a ingrés de 2on. ensenyament. S'obrirà una classe de dibuix natural i adorn i de pintura, a càrrec del professor Jaume Pons i Martí, i una altra de dibuix industrial dirigida per l'enginyer industrial Francesc Ciriquian. En cas de reunir el nombre suficient d'alumnes, s'obrirà, el 1er. d'octubre, una classe nocturna d'arts i oficis. Hi haurà una secció d'alumnes recomanats, els quals, a més d'assistir a les classes, tindran dret a ésser acompanyats al Col·legi i a llurs cases per un «ayo», així com a permanèixer a la sala d'estudi que s'obrirà a l'efecte, on podran estudiar les lliçons del dia següent. A aquests alumnes hom els acompanyarà a missa i a passeig els dies de festa, si així ho desitgen els pares. S'admetrà un nombre limitat d'alumnes pensionistes i mig pensionistes que seran tractats com en família, subjectes a un reglament especial. Aquests pensionistes i els recomanats usaran un vestit d'uniforme segons el model que adoptarà el Col·legi; per als demés alumnes, aquest uniforme serà potestatiu.

El 19 d'octubre el periòdic guixolenc informava que havia tingut efecte l'acte d'apertura del nou curs, amb assistència de l'alcalde Joan Valls, el rector i el jutge municipal, el diputat provincial pel districte senyor Puig, el vice-cònsul de Portugal senyor Fortó, la Junta d'Instrucció pública local i el cos de regidors municipals. «Un profesor leyó un soneto a la memoria de don Antonio Vidal».

El mateix setmanari deia (1 juliol 1886) que el Col·legi Vidal havia obtingut en els exàmens de fi de curs un resultat brillant. «El director

quiere poner este establecimiento de enseñanza a la altura en que están los de su clase. Se quiere trasladar el Colegio en lugar más céntrico. Es un inconveniente no tener un edificio ex-profeso para un colegio de 2.ª enseñanza.

En l'edició de 6 de maig del 1888, «El Bajo Ampurdán» publicà una nota en la que esmentava els premis i mencions honorífiques obtinguts en els cursos 1885-86 i 1886-87 pels alumnes de l'Institut provincial i col·legis incorporats i remarcava: «En ambos cursos vemos que fue el Colegio Vidal el que obtuvo más premios».

Per a estímulo dels estudiants, Garriga practicà un sistema de vals tipus cromo força suggestius, dedicats a personatges cèlebres de tot temps, que alhora devien servir per a la qualificació escolar de l'alumne. (1).

Anvers d'un cromo-val del Col·legi Vidal. El personatge ací reproduït és Cuvier.

Altra iniciativa de Garriga Puig fou una publicació anual que sortí amb data fixa de 4 març. Portava per títol «El Colegio Vidal», seguit de la llegenda: «Revista anual redactada por el director y profesores de este

(1) Lluís Esteva conserva 21 cromos-vals, potser la col·lecció completa, guanyats pel seu pare quan estudiava al Col·legi Vidal. Són cromos de l'època dedicats a homes cèlebres que han existit. Els dibuixos, en colors, reproduïen el bust del personatge i un episodi destacat de la seva vida, invent o obra, i al dors fa un resum biogràfic seu. Al davant figura la inscripció: «Vale por 5 puntos. *Colegio Vidal* dirigido por don Pedro Garriga i Puig. San Feliu de Guixols». Els cromos són dedicats a Cervantes, Juli César, Napoleó I, Colom, Balmes, Isabel la Catòlica, Víctor Hugo, Cuvier, Watt, etc. En força dels vals, figura escrita en llapis l'assignatura en què Esteva els guanyà: «Aseo (3 vals), Aritmètica (3), Escritura (3), Urbanidad (2), Gramàtica (1), Lectura (1), Geometría (1), Religión (1), Industria y Comercio (1)».

centro de Enseñanza. Dedicada a la memoria de su ilustre fundador D. Antonio M.ª Vidal en el día del aniversario de su muerte». En sortiren cinc números (anys 1886-1890) (2). En el primer, dedicat totalment a Antoni Vidal, figura una poesia de Garriga i Puig titulada *San Feliu de Guixols*. — «Dedicada al Sr. D. Numa Vidal, con motivo del 17.º aniversario del fallecimiento de su Sr. padre D. Antonio Vidal, el generoso protector de los pobres y de los niños de su patria». Comença amb l'estrofa: «Del mar sentada a la orilla, / se ve una matrona hermosa, / entre arrogante y sencilla, / contemplando como brilla / el cristal de agua undosa»; i acaba: «La nobleza al mundo asombra / de un hijo tuyo inmortal, / que es el bienhechor del hombre; / graba en mármoles su nombre, / se llama Antonio Vidal».

L'any 1887 la revista escolar publicava un extens article apologètic de Garriga, *Un nuevo apóstol del Progreso*, sobre el comte de Peralada i de Rocabertí, que havia creat a Peralada una escola d'oficis en la que ell donava classes als alumnes. El mateix número contenia una altra poesia de Garriga i Puig, *Elegía. A mi buen amigo E.P. (Eusebi Patxot) con motivo de la muerte de su hija Rosita*. A l'edició de 1889 la revista inseria l'article *El primer monumento a Vidal* en el que es donava compte d'haver-se inaugurat un monument al patrici, erigit per subscripció i a iniciativa del director i claustre de professors del Col·legi. L'autor recordava els llegats més importants a favor dels guixolencs: el de Francesc Jofre i Paradís per a dotar cada any amb 1.000 pessetes tres donzelles necessitades en casar-se; i el llegat de Joan Surís que tenia per base un capital de 20.000 duros, destinat a socórrer necessitats urgents de famílies pobres durant l'any. I deia: «Mucho más importante es el legado Vidal, con una renta anual de 15.000 francos, destinado a dar pan a los pobres y a instruir y educar a los niños. El monumento que se ha levantado en el Colegio Vidal a su ilustre fundador es obra del joven artista guixolense Manuel Cabarrocas y Cruz; mide más de 3 metros de altura y se compone de tres cuerpos. Le sirve de base una sencilla gradería rodeada de una baranda de hierro; sobre la gradería se levanta un artístico zócalo de un metro de alto, que tiene en sus cuatro caras otras tantas planchas con alegorías e inscripciones alusivas a los sentimientos filantrópicos y humanitarios de Vidal; como remate de la obra se levanta sobre el zócalo su busto de más de tamaño natural... El

(2) Veg. Lluís i Elena Esteva, *Inventari de la premsa guixolenc (1878-1979)*, en *Estudis sobre temes guixolencs* (Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1980), pàgs. 65 i seg. Lluís Esteva posseeix els cinc números de «El Colegio Vidal», col·leccionats pel seu pare quan era alumne del Col·legi.

Colegio Vidal ofreció a la Junta del legado dicho monumento, que se inauguró en el acto de apertura del curso actual, colocándose en lugar preferente de la clase de 1.ª enseñanza».

Dels treballs publicats a «El Colegio Vidal» de diversos col·laboradors, gairebé tots mestres del mateix Col·legi o bé amics de Garriga, destaquem: l'article *El movimiento continuo*, de Ramon Otzet, qui substituï Garriga en la direcció del centre; la poesia *A Balmes* de J. Franquesa i Gomis (núm. de 1889); com també l'article *¿Cómo se enseña el niño a ser veraz?*, de B. Galí i Claret, oncle i mestre de l'eminent pedagog Alexandre Galí i Coll (any 1890).

Garriga i Puig fou cessat de director del Col·legi per la Junta del llegat, no sabem per quina raó, deixant una grat record a la vila. Més endavant, 22 maig 1897, el periòdic «La Lealtad» informava que la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció havia celebrat un solemne acte de recepció de Garriga i Puig, «antiguo director del Colegio Vidal, laureado en varios certámenes públicos y distinguido director del acreditado Colegio Ibérico», qui llegí la memòria d'entrada reglamentària. I afegia: «Cuando recuerdo los óptimos frutos que producía su dirección en el Colegio Vidal... con aquel distinguido grupo de profesores como los Dalmau, Pellicer, Creuheras, Bosch, Soler y otros, e imagino que una junta compuesta, como la fundadora, del alcalde, juez municipal y cura párroco, que se supone que han de ser personas ilustradas, fue capaz de privar al pueblo de San Feliu de un elemento de ilustración... dimitiendo a un director tan celoso e ilustrado como el Sr. Garriga, porque sí, y sólo porque sí, hasta vergüenza siento como guixolense».

Per substituir Garriga, la Junta nomenà Ramon Otzet i Corominas; era un distingit professor, enginyer industrial i doctor en Ciències; participà en un projecte de ferrocarril i fou catedràtic de Matemàtiques a Cervera. Quan només feia tres anys que dirigia el Col·legi Vidal, deixà el càrrec per diferències amb la Junta, composta per Joan Palol, Pere Pasqual i mossèn Jaume Puig. La seva sortida del Col·legi motivà un escrit d'adhesió d'un grup de pares. «Los padres de los alumnos se unieron en apretado haz i reiteraron su adhesión al ex-director, solicitando su concurso para constituir un nuevo establecimiento». Amb aquest recolzament, Otzet obrí l'«Academia Guixolense», a partir de l'1 setembre 1893; instal·lada a la baixada de Sant Elm núm. 1, els alumnes podien cursar-hi el 2on. ensenyament fins al títol de batxiller, d'acord amb els programes oficials; ensems es donaven classes de càlcul mercantil, teneduria de llibres i francès, dibuix lineal, de paisatge, adornament i figura; hi havia classes de vetlla «en las que los alumnos pueden adquirir hábitos de estudio y solventar las dificul-

tades que se les presenten», i s'admetien mig pensionistes («La Comarca Federal» de 29 setembre 1894). El juny de 1897 l'Academia Guixolense presentà 72 alumnes a exàmens de 2on. ensenyament, i obtingué una elevada cota de qualificació. Al cap de dos mesos moria Otzet, i sense ell, l'Academia Guixolense hagué de tancar. Bon amic d'Otzet fou Salvador Albert qui, en l'aniversari de la mort, li dedicà un sentit article, *Ramon Otzet*, acompanyat del retrat; Albert remarca que Otzet era matemàtic de professió i lloa la seva integritat i honradesa («La Lealtad», 27 agost 1898).

Poc podem dir de Pascual Fedón de Lizaso, que succeí Otzet en la direcció del Col·legi Vidal l'any 1893; era llicenciat en Filosofia i Lletres.

El 1897 figura com a director l'enginyer industrial Aronte Baratta i Oliver. El 25 de setembre d'aquest any «La Lealtad» publicà el següent solt: «*Nuevo Colegio Vidal*. La Junta, deseando interpretar la voluntad del generoso donante ampliada por su hijo don Numa, quien en 15 junio 1871 nombró la Junta. . . está trabajando para que el 1.º de octubre y bajo la dirección del reputado profesor Aronte Baratta, puedan abrirse las clases de 1.ª y 2.ª enseñanza en el que, desde hoy en adelante, llevará el título de Colegio Vidal y se instalará en los bajos del ex-convento de benedictinos, cuyos locales han sido cedidos gratis por el Ayuntamiento. La 1.ª enseñanza, tanto elemental como superior, se dará gratuita a todos los alumnos hijos de esta villa. Respecto a la segunda enseñanza, la cuotas serán en proporción del número de alumnos, siendo gratuita para los pobres».

Quant a la instal·lació en l'ex-convent, cal advertir que el Col·legi, des d'algun temps, ocupava ja certs locals de l'antic edifici, probablement els corresponents als dormitoris de novicis, al costat de la porta d'entrada de l'església, on hi havia hagut l'escola municipal de noies. Referent a aquesta qüestió, l'Ajuntament, en sessió de 18 agost d'aquell any, prengué l'acord següent: «Se autoriza al alcalde presidente para que pueda destinar a la ampliación del Colegio Vidal, instalado en el propio edificio, los locales que juzgue precisos para el mayor desarrollo y mejoramiento de la instrucción». I en el consistori immediat s'ampliava l'acord així: «Se faculta al alcalde para que pueda mandar desalojar las habitaciones que los carabineros ocupan en el ex-convento, y se recoge la observación del Sr. Dalmau relativa a los inconveniente de esta autorización, acordándose en su vista que se procure limitar la ampliación de locales para el Colegio Vidal a todos los utilizables de la planta baja, tomando en caso necesario los del 1er. piso, sin perjuicio empero de los que ocupe la guardia municipal». El Col·legi Vidal quedava així definitivament instal·lat en els esbarjosos locals de la planta baixa de l'ex-convent, els quals ocupà gairebé fins a l'extinció del centre i que els ex-alumnes recordem prou bé.

«La Lealtad» de 28 maig 1898 informava que en els exàmens de 2on. ensenyament, els 72 alumnes presentats s'havien qualificat així: 24 «sobresalientes», 21 notables, 12 «buenos» i 15 aprovats. Dos dels alumnes obtingueren el grau de batxiller. El periòdic remarcava que el resultat era superior al que es podia esperar, tenint en compte que el curs havia durat deu setmanes menys que els anteriors, ja que havia començat amb cinc setmanes de retard i s'avançaren els exàmens altres cinc setmanes per ordre governativa.

El 20 d'agost següent el mateix periòdic anunciava que el Col·legi Vidal, dirigit per Aronte Baratta, començaria el nou curs de 1er. i 2on. ensenyament el 1er. de setembre. Precisava que el curs primari superior comprenia: ampliació de gramàtica, aritmètica, geometria i geografia, útil per als que desitgin estudiar el batxillerat com també per als que vulguin dedicar-se al comerç. Per als cursos de batxillerat, comprès el d'ingrés, «cuenta con celosos profesores». «Se ha establecido también la enseñanza de Comercio, comprendiendo todas las prácticas de operaciones mercantiles y el idioma francés, desarrollándose dicha enseñanza en dos cursos». Hi havia classes de vetlla «para ejercitarse en el arte de estudiar». Ensems, en un local annex, es donarien classes de gimnàstica.

El professor Baratta contragué matrimoni l'any 1899, a Barcelona.

El 1901 hi hagué un altre canvi de director, passant a ésser-ho Julià Bohigas. Amb ell comença una etapa nova que es diferencia de l'anterior en diversos aspectes. Fins ací, en els trenta anys d'existència del Col·legi, hem presenciat una desfilada de directors —concretament vuit, sense estar segurs que la llista sigui completa—, cap dels quals no es mantingué en el lloc més enllà de sis anys. Amb Bohigas, la direcció del centre s'estabilitza, de tal manera que en els quaranta anys següents no experimentarà cap més canvi de direcció. Ensems, a partir del curs 1901-1902, el pla d'estudis es modifica substancialment: de ple acord ara amb l'esperit i la lletra del document de constitució de la Junta del llegat, hom renuncia al 2on. ensenyament per a dedicar-se més intensament al primari i a l'elemental superior; i aquest pla es manté inalterat en el futur. D'altra banda, els Ajuntaments a la fi desenganyats, cessen de lluitar pel monopoli de l'administració del llegat, i dins la Junta tripartita hi haurà una plausible avenença, de la qual es beneficiarà la marxa del centre; també s'hauran acabat les temptatives de lliurar l'ensenyament a religiosos.

La notícia d'aquests canvis es troba reflexada a la premsa local. Així el setmanari «Llabor» de 24 d'agost del 1901 informa: «La Junta administrativa del llegat Vidal ha acordat retirar la subvenció concedida á l'actual Col·legi Vidal, que es modificarà en el sentit de treure del pla d'estudis la

2.ª ensenyança. Sols s'hi cursarà la 1.ª ensenyança (elemental y superior) y els estudis propis de la carrera mercantil. El motiu sembla que es el d'aplicar baix una interpretació més justa l'objecte del llegat y donar-li més útil aplicació». En el número següent «Llavor» ampliava la notícia «**Avís de la Junta del llegat Vidal**. — Aquesta considera com á finalitat del llegat l'ensenyament de la major suma de coneixements indispensables per als usos més comuns de la vida social y industrial. El 1er. de setembre s'obriran les classes de 1er. ensenyament elemental superior, comerç y idiomes francès y alemany, totes gratuïtes, amb extensió particular á la gramática castellana, geometria en relació amb l'agrimensura, principis de la física industrial, elements de geografia comercial y economia política, càlcul mercantil, teneduria de llibres y correspondencia mercantil. A càrrec dels següents professors: **francés**, D. Julià Bohigas (professor normal y director del Col·legi); **alemany**, Josep Granolleras; **elemental**, Antoni Angel; **superior**, J. Bohigas y Lluís Boschdemont; **comerç**, J. Bohigas, Ll. Boschdemont y J. Granolleras. Matrícula, á la secretaria situada al local de l'ex-convent. — També la Junta ha establert classes gratuïtes de párvuls al Col·legi de Sant Josep, on s'ensenyará gratis l'idioma francès á aquells alumnes que estiguin prou preparats. — L'alcalde president, Eduard Carbonell». El Col·legi de Sant Josep era dirigit pels germans de la Doctrina Cristiana.

El nou director del Col·legi Vidal, Julià Bohigas i Canadell (Banyoles 1871 - Sant Feliu de Guíxols 1944) (3) era el més gran de cinc germans i procedia de família modesta. Estudià magisteri a l'Escola Normal de Barcelona, tot donant lliçons particulars — fou preceptor dels fills del marquès de Soto Hermoso— i a la parròquia de Sant Miquel de la Barceloneta. Essent mestre titular, dirigí l'escola parroquial de Santa Anna, on els mestres i alumnes li feren un homenatge. A Barcelona tractà el poeta Jacint Verdaguer, el qual conegué a Banyoles amb motiu del sojorn d'una setmana que l'autor de *L'Atlàntida* hi féu l'any 1884 (4).

Quan portava set anys al Col·legi Vidal, el 21 desembre 1908, contraigué matrimoni amb Júlia Anglada i Macià, de distingida família guixolenca, a l'església del Mercadal, de Girona; tingueren una filla, Josefina, vivent encara. Bohigas exercí la professió docent a Sant Feliu fins a l'any 1942, i morí el 7 d'octubre de 1944.

(3) Les referències biogràfiques que ací dono procedeixen de l'article de Maria Dolors Gabarnet *Julià Bohigas i Canadell*, publicat, amb un retrat seu, a «Àncora» d'1 agost 1967.

(4) Bohigas posseïa algunes cartes de Verdaguer, malauradament perdudes, així com un parell de llibres seus amb dedicatòries autògrafes.

Jo coneguí Julià Bohigas vers 1910, quan vaig fer un curs a la seva classe de primària. Provist d'una barba que no trigà a blanquejar i que sovint s'allisava amb un gest nerviós de la mà, s'assemblava al cap del govern i del partit conservador espanyol Antoni Maura. Com diu Dolors Gabarnet, era «un home bo, senzill i pietós . . . de fina sensibilitat». Afectonat a la literatura, compongué poesies en català —en dedicà una d'elogiosa a mossèn Lluís Patxot—; la seva firma, però, no apareix en el setmanari catalanista «Llabor» ni en cap altre dels que sortien a Sant Feliu. Políticament fou «home de Cambó i Ventosa», amic dels dirigents del Centre Català local. Diu que un d'ells, Lluís Casas, el salvà un dia de temporal quan ja les ones se l'emportaven.

En l'exercici del seu càrrec, Bohigas no tractà de brillar ni excel·lir per damunt dels altres mestres. Mercès a aquesta discreció, unida a un caràcter moderat i conciliador, Bohigas fou el director ideal per a mantenir l'equilibri d'un centre que havia anat de mal borràs, a causa de les desavenències de la Junta tripartita.

L'any 1901 o 1902, quan feia poc que Bohigas s'havia fet càrrec de la direcció del Col·legi Vidal, un jove mestre, Joan Esteva i Vilallonga, fou contractat per exercir-hi el seu magisteri.

Finc ací, hem recorregut documentalment les etapes més remarcables del Col·legi que dugué el nom del patrici guixolenc Antoni Vidal, des de la fundació gràcies al quantiós llegat seu. És hora que dediquem l'atenció al mestre Joan Esteva.

EL NOSTRE SENYOR «JUANITO»

També aquest epígraf demana una explicació. L'apel·latiu «Juanito» amb què el mestre Esteva fou conegut pels guixolencs, de segur li vingué del fet de dir-se també Joan el pare i l'avi. El diminutiu li quedà, i hom li donava un sentit afectuós; el mot contrastava amb el respecte que inspirava la seva persona, mes pretenia ésser un reconeixement del fons de bondat que hom li atribuïa. Altrament, el nom castellanitzat «Juanito», com d'altres mots castellans d'ús corrent a Sant Feliu, cal considerar-lo un producte d'importació més, com el cafè, i el tabac, que ens vingué de les Antilles per conducte dels indians. Jo mateix no vaig poder lliurar-me, durant alguns anys, de l'indesitjat diminutiu amb el què vaig venir de Cuba; dec advertir que el pare i avi meus també es digueren Joan (5).

(5) Que el nom «Juanito» no feia gràcia al mestre Esteva n'és prova que, en néixer el primer fill Francesc (Paco), deixà que la família triés el nom que els plagués, dient: —«M'està bé qualsevol nom mentre no acabi en *ito*».

Quant al possessiu «nostre» de l'epígraf, vol remarcar la participació en el present estudi de les diverses persones que amablement han tingut a bé proporcionar-me dades del major interès. Ja he fet esment dels estimats amics Lluís i Paco, fills del senyor «Juanito». D'altres bons amics i condeixebles del Col·legi Vidal, que anomenaré oportunament, han contribuït a completar els records del nostre mestre, de manera que l'esbós d'aquest que ací faig, tant com una visió personal meva, ho és en bona part de tots ells.

Segons un estudi dels seus avantpassats fet per Lluís Esteva, el primer nascut a Sant Feliu ho féu l'any 1757; es deia Francesc Esteva i Torrent i fou mariner; el seu pare, Antoni, també d'ofici mariner, era oriünd de Palafrugell. Francesc es casà amb Francesca Calzada, de Sant Feliu; foren els vesavis del mestre Joan. Segueixen tres generacions d'Esteva barons tots els qual porten el mateix nom de fonts, Joan. El fill i el nét de Francesc foren, com ell i els seus ascendents, mariners. Els Esteva guixolencs tingueren descendència nombrosa: Francesc, el més jove de 7 germans, fou 9 vegades pare; Joan Esteva Calzada també tingué 9 fills. Els pares del senyor «Juanito», Joan Esteva i Freixent (1846-1921) i Maria Àngels Vilallonga i Font (1843-1884) hagueren de conformar-se amb dos fills, Joan i Cecília; aquesta, nascuda l'any 1871, morí jove.

Joan Esteva i Vilallonga, doncs, vingué al món en una llar de llarga tradició marinera, essent batejat el 27 febrer 1876. Segons Lluís, «de petit anava a estudi i a estones feia d'aprenent de barber i escaraiva» (6). Vers els 10 anys començaria els estudis de segon ensenyament al Col·legi Vidal, potser coincidint (any 1885) amb el primer curs que Garriga i Puig hi féu com a director del centre; no hi ha dubte que Esteva el tingué de professor, si no tot el temps, bona part dels sis anys que Garriga dirigí el col·legi guixolenc.

Aquell lustre hagué d'ésser decisiu per a l'estudiant adolescent. Que fou un alumne aprofitat i amb afany de saber en seria prova el fet que Garriga es fixés en ell i l'animés a fer el batxillerat. Va decidir ja aleshores de seguir la carrera de mestre? Una oportunitat d'accedir a aquests estudis se li oferí l'any 1890 en què Garriga hagué de deixar el Col·legi Vidal i es traslladà a Barcelona per dirigir un internat de certa importància, el Col·legi Ibèric; aquest establiment estava instal·lat en un esbarjós casal amb jardí al carrer Major de Gràcia, núm. 71. Es veu que Garriga proposà

(6) Escairar consisteix a escapçar les arestes o caires dels carrats de suro, i és una operació prèvia a arrodonir els taps.

Grup d'estudiants de batxillerat del Col·legi Vidal. Al centre, el director P. Garriga i Puig i dos professors. Juanito Esteva, el tercer noi de la dreta, es el més menut de tots. (Foto de Lluís Vinyas. Arxiu Municipal).

a Esteva d'ingressar al Col·legi, on sota la seva tutela podria acabar el batxillerat i seguir els cursos de magisteri, tot fent d'ajudant intern.

Esteva havent acceptat, començà per a ell una vida nova a la capital, no pas regalada. Escoltem el seu fill Lluís: «En el Col·legi, a canvi d'anar a cercar i tornar els alumnes de cases benestants i de prestar serveis diversos, li donaven uns brous de color dubtós absents de calories. Malgrat la migrada alimentació, acabà els estudis de batxiller als 16 anys sense perdre cap assignatura» (7). El títol de batxiller, conservat duu la data 6 de juny del 1892. Deduïm d'ella que, en entrar al Col·legi Ibèric, Esteva havia

(7) L'alimentació frugal era aleshores cosa corrent en els internats. Em comta el mateix Lluís que el seu pare, quan acompanyava els alumnes a llurs cases respectives, passava amb ells per davant d'una casa de menjars on cada dia veia embadalit com els clients s'alimentaven de valent. Una vegada, a l'altre banda del vidre, hi havia un senyor que menjava un plat de sopa amb un parell d'ous. Engolia més aliment en aquell «entrant» que no en prenia el meu pare en un mes. No pogué fer-hi més. Quedà clavat amb els ulls fets en aquella sopa. Quan l'aprenent de mestre despertà del somni, els nois que acomboiava havien desaparegut com un vol d'orenetes. Aquell plat de sopa restà present a la seva memòria durant tota la vida, com una obsessió permanent.

Joan Esteva, vers 1892, quan acabà el batxillerat. (Foto R. Eroles, del Passatge Madoz, 1, Barcelona).

Julià Bohigas i Canadell als seus 50 anys. (Foto facilitada per la seva filla Josefina).

aprovat a Sant Feliu almenys l'ingrés i els dos primers cursos de batxillerat, i que a Barcelona féu els dos cursos restants.

Amb el títol de batxiller, va matricular-se a l'Escola Normal de Mestres; això li representaria set anys més de permanència a Barcelona en què va graduar-se de mestre. Tot aquest temps, alhora que estudia, s'exercita ja en l'art d'ensenyar al mateix Col·legi Ibèric; el director, considerant-lo prou apte, així que es matricula de primer curs a la Normal, li confia una classe elemental.

Amb tal motiu, l'aprenent de mestre obre una llibreta en la que anota diverses dades referents a les classes que dona; aquest document, providencialment conservat, ens permet seguir els primers passos del mestre Esteva. A la coberta es llegeix *Clase Elemental. - Octubre 1893*. Comença, però, el curs anterior, segons els epígrafs de la primera pàgina «Curso de 1892-93» i «Suscripción para obsequiar a D. Pedro Garriga y Puig», seguits d'una llista de 23 noms —hem de suposar que eren els alumnes de la seva classe— amb les respectives aportacions les quals sumen 33 pessetes. Sota un altre epígraf, «Exámenes de fins de curso», s'enumeren les assignatures —Lectura, Aritmètica, Gramàtica, Doctrina, Història Sagrada, Geome-

tria i Geografia— i segueixen 31 noms amb les respectives puntuacions que van de 2 a 4. Ve una relació nominal dels alumnes del curs següent, mes per mes, de setembre 1892 a agost 1893; el nombre d'alumnes varia d'un mes a l'altre, amb un promig de 33 alumnes; l'assistència més baixa es produeix el mes d'agost, 27 alumnes; com pot veure's aquell estiu no feren vacances. El Nadal de 1892 Columbí (un mestre?) li regala «un par de botones para puños». Més obsequis: «Mis días en 1893», Columbí li regala una cartera, Payró un paquet de puros de 10 cèntims, Boldova i Pasqual, cadascun dos puros del mateix preu. Curs de 1893-94: es repeteixen les llistes mensuals d'alumnes, aquesta vegada de setembre a juny, amb un promig de 53, sensiblement més elevat que el curs anterior. El dia del sant —«mis días»— li fan més regals, ara són 13 (una corbata, una cartera, cigars pectorals, puros). Esteva ha esdevingut fumador, i l'obsequi de cigars pectorals pot significar que aquell costum no li feia cap bé; més endavant deixà de fumar per motius de salut (8). Curs 1894-95: hi ha una llista de 75 noms. Per Nadal li fan 4 regals; pel seu sant 17, la major part són puros. El curs següent Esteva porta una classe nova. L'epígraf diu «Clase Mercantil. Curso 1895 a 96»; segueixen 39 noms; al costat d'un s'indica «despedido», i darrera un altre, «defunción». Aquest canvi de classe significava un ascens en la carrera d'Esteva.

Complement gràfic d'aquest quadern són uns retrats de la mateixa època, conservats per Lluís Esteva; es tracta de grups de professors i d'alumnes del Col·legi Ibèric. Arrenglerats tots ells en l'ampla escalinata del pati, Esteva hi figura ja com a mestre. Dos dels retrats reproduïxen el claustre de professors; en ambdós casos els grups consten dels mateixos individus, en nombre de 14 amb el director al centre. Esteva és el més jove de la colla. Les fotografies no porten data —només s'indica el nom del col·legi—, mes no hi ha dubte que foren fetes en ocasions diferents. Altres dos retrats són dels alumnes de les classes que portava Esteva; el més antic, sense data, a continuació del nom del col·legi, hi ha el mot «Elemental», i apareixen 38 nois que integraven el curs; al segon retrat es llegeix «Mercantil, 1896» i el nombre d'alumnes és de 24. En els respectius grups, a l'extrem de la primera fila, es veu el director Garriga i Puig, «de panxa prominent i barba punxaguda estil Napoleó III» —segons Lluís Esteva—, abillat amb jaqué, i a l'extrem oposat, el nostre aprenent de mestre, vestit

(8) Essent ja casat, Esteva caigué malalt de tifus, una malaltia que llavors feia molts estralls, i hagué de privar-se de fumar tot el temps. Un cop s'hagué refet, decidí continuar sense fumar, dient: «—Si he resistit tres mesos sense fumar, bé puc estar-me de fer-ho per sempre».

amb gec; en la fotografia del curs Mercantil —reproduïda aquí—, Esteva exhibeix una elegant capa xalina que li penja fins a mitja cama, alhora que adreça al fotògraf una mirada viva i un lleu somris de satisfacció.

Grup d'alumnes del Col·legi Ibèric, de Gràcia (Barcelona), curs Mercantil, amb el director P. Garriga i Puig i el mestre novici Joan Esteva.

Claustre de professors del Col·legi Ibèric amb el seu director. Joan Esteva és el tercer de l'esquerra.

Un document datat a Girona el 30 d'octubre del 1895 acredita que Joan Esteva, de la quinta d'aquell any, ha estat exceptuat de fer el servei militar ordinari per haver-se redimit mitjançant 1.500 pessetes fetes efectives.

El mestre novici es permet per aquest temps corregir l'acreditat pedagog empordanès Josep Dalmau i Carles, els llibres de text del qual, especialment els de matemàtiques, tingueren una ampla acceptació a tota la Península i a l'Amèrica espanyola. En una carta seva a Esteva, li dona les gràcies per la comunicació d'un error trobat en el seu llibre *Problemas de Aritmética*. «Suponemos», li diu, «que a doble diámetro resulta doble pozo, siendo así que resulta un pozo cuatro veces mayor»; encòmia la seva perspiciàcia i diu que farà l'esmena en la pròxima edició. No fou l'única vegada que Esteva corregiria Dalmau i Carles; en una altra ocasió, li féu veure que no era correcte l'exemple de les edats que posava per il·lustrar les quantitats directament proporcionals. Dalmau deia que la proporció era directa si anava «de más á más», essent així que, segons li observava Esteva, ho és si en doblar la primera quantitat resulta doblada la segona.

El 20 setembre 1899 Esteva aprova l'examen final de mestre; el certificat que li conferix el grau de mestre d'instrucció primària normal, expedit per l'Escola Normal de Mestres de Barcelona, porta data de l'endemà. Ensem amb el certificat, Lluís Esteva conserva l'orla de la promoció de mestres d'aquell any. En aquest quadre, encapçalat «Escuela Normal Superior de Maestros de Barcelona. Curso Normal de 1898 a 1899», hi ha els retrats de 3 catedràtics i dels 16 alumnes que componen la promoció; les fotografies s'han descolorit tant que és impossible reconèixer les persones. El més curiós és la procedència dels nous mestres, els noms dels quals, així com el lloc d'origen, figuren dessota els retrats: només un és barceloní i dos provenen d'altres poblacions de la província; de la província de Girona, n'hi ha dos, Esteva i un altre; un de Lleida i un de Tarragona; procedents d'altres regions, n'hi ha dos de Mallorca i un de Menorca, un d'Osca i un de Terol, dos són de Múrcia, un de Logroño, i fins i tot n'hi ha un de Buenos Aires.

Sembla que Esteva encara donà dos cursos com a professor de Mercantil al Col·legi Ibèric. L'any 1900 és nomenat president d'una Exposició industrial de Gràcia, segons li comunica la junta en un escrit de 22 març. El mateix any passa encara la revista militar a Barcelona. El 27 octubre 1901 ja fa la presentació a l'alcaldia de Sant Feliu, a on hem de creure que ha traslladat la residència. L'etapa barcelonina, closa definitivament, degué durar uns onze anys.

El 1902 es produeix un important esdeveniment en la vida de Joan

Esteva; el 21 de juliol, als 26 anys, contrau matrimoni amb Agnès Cruañas i Masferrer, a la parròquia del Mercadal de Girona.

El 23 maig de l'any següent els naixia el primer fill, Francesc o Paco. Aquest ens assevera que el seu pare, en casar-se, exercia ja de mestre al Col·legi Vidal. Degué entrar-hi a l'acabament del curs 1901-1902, ja que en la nota publicada a «Llavor» el 24 agost 1901, on es diu la composició del curs, el nom d'Esteva no hi figura. Probablement, doncs, vingué a Sant Feliu deixant per això el Col·legi Ibèric, ja contractat per la direcció del Col·legi Vidal. L'oferta que aquesta li féu degué de convèncer Esteva, al qual no devien mancar ganes de retornar a Sant Feliu.

Al cap de poc temps, es produí un episodi que hauria pogut tòrcer el seu destí de mestre. El sogre, Miquel Cruañas i Ramon, del ram del suro —fou també regidor municipal pel grup federal— li proposà de formar una societat dedicada a la fabricació de taps. Esteva cedí a la temptació, i el 13 d'agost del 1903 signaven l'escriptura de constitució de la societat «Cruañas y Esteva». La societat durà poc i els beneficis foren magres; amb els que li corresponien, Esteva comprà una barraca de fusta a la platja de Sant Pol. Al mestre el diner no l'enlluernava i es convencé per sempre que allò seu era l'ensenyament per al qual estava tan ben dotat.

En un contracte col·lectiu entre la Junta administrativa del llegat i els professors del Col·legi Vidal, signat el 23 agost 1905, hom confia a Joan Esteva la classe Elemental amb una retribució de 2.000 pessetes anuals, la mateixa que tenen el director Bohigas —que es reserva les classes d'Elemental elevada i Comerç— i Lluís Boschdemont, encarregat de la Superior. En aquesta ocasió, la Junta del llegat era constituïda per l'alcalde Manuel Vilas i Ayats, el jutge municipal Joan Bartra i Romà i el rector Jaume Puig i Daunís. Per l'interès que indubtablement té, reproduïm les clàusules principals del contracte:

«1.º Don Julián Bohigas desempeñará el cargo de Director del Colegio de 1.ª enseñanza que sostiene la Junta del legado Vidal, y se obliga a enseñar las asignaturas propias de las clases de Comercio y Elemental ampliada, percibiendo en concepto de honorarios una asignación de dos mil pesetas anuales. — 2.º D. Luís Boschdemont tendrá a su cargo la clase Superior y percibirá la asignación anual de dos mil pesetas. — 3.º El profesor D. Juan Esteva queda encargado de la clase Elemental y recibirá por sus honorarios dos mil pesetas al año. — 4.º La clase de párvulos correrá a cargo del profesor D. Antonio Angel Serrats, quien percibirá una asignación de mil trescientas setenta y cinco pesetas anuales. — 5.º Siempre que lo permitan los fondos disponibles, la Junta del legado Vidal abonará a D. Enrique Anglada, en concepto de gratificación, la cantidad de veinte y

cinco pesetas mensuales, por auxiliar al profesor de la clase de párvulos. — 6.º Se nombra profesor especial para la clase de lengua francesa a D. José Granollers, quien cobrará por sus honorarios sesenta pesetas anuales (?). — 7.º La Junta satisfará a los profesores sus asignaciones por trimestres vencidos y siempre que tenga fondos disponibles. — 8.º Los mencionados profesores se comprometen a dar clase diaria y gratuita a los alumnos que asisten al Colegio, debiendo permanecer en la misma el tiempo reglamentario, o sea, tres horas por la mañana y otras tantas por la tarde, a excepción del profesor de francés que se obliga dar esta clase durante una hora cada día. — 9.º La Junta del legado Vidal destinará a cada curso una cantidad prudencial para gastos de limpieza, efectos de enseñanza y material del Colegio, cual cantidad dependerá del estado de fondos de que pueda disponer la referida Junta. — 10.º Para la organización interior del Colegio, deberes de los alumnos y atribuciones del Director y Profesores en las cuestiones de orden y disciplina escolares regirá el mismo Reglamento aprobado por la Junta en la próximo pasado año». La vigència del contracte era de dos anys prorrogables.

Notem que el total de les elevades percepcions dels mestres és de 8.395 pessetes, a les quals cal afegir les despeses de neteja dels locals, material escolar, etc.; resultava, doncs, una quantitat bastant superior a les 7.000 pessetes calculades en un principi com equivalents dels 7.000 francs del llegat. De segur que fou l'època que aquest esdevingué més productiu, coincidint amb una elevada cotització del franc.

Pel que fa al pla d'estudis, si el comparem amb el de l'any 1901 en què Bohigas entrà de director del Col·legi, veiem que les classes de 1er. ensenyament (elemental i superior) s'han ampliat amb la de pàrvuls que abans es feien al col·legi dels «Hermanos». Continuen els mestres Boschdemont, Granolleras i Àngel, amb les classes canviades. Antoni Àngel, encarregat ara de pàrvuls, morí al cap de dos anys; era el més antic del col·legi (9). Potser entrà llavors, per substituir-lo, Josep Bohigas, germà de Julià (10). Quant a l'ajudant de pàrvuls, Enric Anglada, degué cessar el 1905, any en què ocupà aquell lloc Josep Geli i Forest, jove estudiant que aleshores tenia 15 anys (11).

(9) El 28 desembre 1907 «Llabor» comunicava així la seva defunció: «El senyor Angel s'és mort! . . . Fou professor del Col·legi Vidal desde sa fundació y mestre de dues generacions de guixolencs».

(10) Julià Bohigas i Canadell havia també cursat els estudis de magisteri primari. Després d'exercir alguns anys al Col·legi Vidal, es traslladà a Venezuela on treballà en un negoci que posseïa un altre germà. En les seves darreries tornà, solter, a Sant Feliu.

Gràcies al llibre d'actes de la Junta local de 1er. Ensenyament d'aquells anys, conservat a l'Arxiu Municipal (núm. 977 de registre), hom comprova que el nivell docent del Vidal, que durant el període del director Aronte Baratta es mantingué en cotes baixes, s'ha elevat des que Bohiges dirigeix el centre. Així, a l'informe de la visita feta el 22 març 1901, o sigui, dins el darrer curs que dirigí Baratta, l'inspector Manuel Ibarz fa aquesta observació: «Y a propósito del Legado Vidal, se permite esta inspección hacer observar que, con la organización actual, ni gana la enseñanza ni los hijos de San Feliu adquieren la preparación de que tanto han menester para dedicarse con preferencia a los asuntos industriales y de comercio. Con buena voluntad es bien seguro que podría darse mejor inversión a los 7.000 francos que se destinan al fomento de la enseñanza».

Ara bé, una acta de la Junta d'Ensenyament del 18 maig 1905, reproduïx l'informe d'una posterior visita d'Ibarz, d'un to ben diferent: «De los colegios privados merece especial mención el llamado Colegio de Vidal por darse la enseñanza gratuitamente. Debido sin duda a la organización que se le ha dado últimamente y a la mayor importancia en que se tiene todo lo que respecta a la primera enseñanza, puede afirmarse que los adelantos son notables, sobre todo en los alumnos pertenecientes a los grados segundo y tercero de los en que está dividida la escuela. Esto prueba que la dirección es acertada e inteligente». En successius informes del mateix inspector, es repeteixen els conceptes elogiosos. Així en el de 26 setembre 1908: «De las escuelas privadas conviene hacer mención especial de la dirigida por don Julián Bohigas . . . En dicha escuela hay 266 alumnos inscritos, distribuídos en tres grados, además de darse como especialidad el francés y la preparación para el Comercio. La inspección se complace en hacer constar que se trata de un Centro muy bien organizado y con personal muy idóneo. Todo responde a una unidad de criterios y a una armonía grande entre los Profesores». I amb data 29 abril 1911, després de

(11) Josep Geli i Forest, nascut el 1890 i encara vivent, fou ajudant del Col·legi Vidal fins als 23 anys. Educat en ell, hi conegué el director Aronte Baratta i tingué de mestres Boschdemont i Granolleras. Es llicencià en Ciències i fou catedràtic a les Escoles normals de Sòria i Lleida; graduat també en Farmàcia, exercí de farmacèutic a Lleida. Esteva l'apreciava força i l'orientà en els estudis de magisteri. En una visita feta recentment a la seva llar guixolenc, m'ha contat que diverses vegades va acompanyar Esteva a pescar. Aprengué de retratar amb un aparell que aquell portà de Barcelona, i a l'edat de catorze anys en comprà un que li costà 28 rals, estalviats cèntim a cèntim. He vist uns àlbum de fotografies fetes amb aquella màquina; són perfectes i algunes han estat reproduïdes en periòdics guixolencs. Diu que li fou molt útil —el conserva encara— un tractat de pedagogia. *El arte de educar* de Julián López Catalán, en dos volums (anys 1883 i 1887), que li va recomanar Esteva.

fer també especial esment del Col·legi Vidal, Ibarz diu: «Desde que está al frente del mismo don Julián Bohigas y se cuenta con colaboradores tan competentes como el hermano de este señor y don Juan Esteva, hay unidad de criterio, mucha armonía y un trabajo esmerado e inteligente. Se complace la Inspección en hacerlo constar así».

Som en una de les etapes més brillants del Col·legi Vidal. L'elevada matrícula de l'any 1908 posa de manifest la importància del centre. El Col·legi de Sant Josep, dels Germans de la Doctrina Cristiana, conegut per els «Hermanos», únic establiment religiós de 1er. ensenyament per a nois que hi havia a Sant Feliu i que podia competir amb el Vidal arrossegà, en crear-se, un bon nombre d'alumnes de famílies benestants atrets pel nom de l'institut; mes passat un cert temps, pogué comprovar-se que no pocs d'ells es donaven de baixa per a matricular-se al Col·legi Vidal. Jo mateix vaig seguir aquest camí quan, després d'uns anys d'anar als «Hermanos», m'arribà l'hora de preparar-me per al Comerç, tota vegada que estava destinat a tornar a Cuba —on vaig néixer— per a seguir les petjades del meu pare i oncles, en el negoci de carbó vegetal «Romaguera Hermanos» de Regla, un raval de l'Havana.

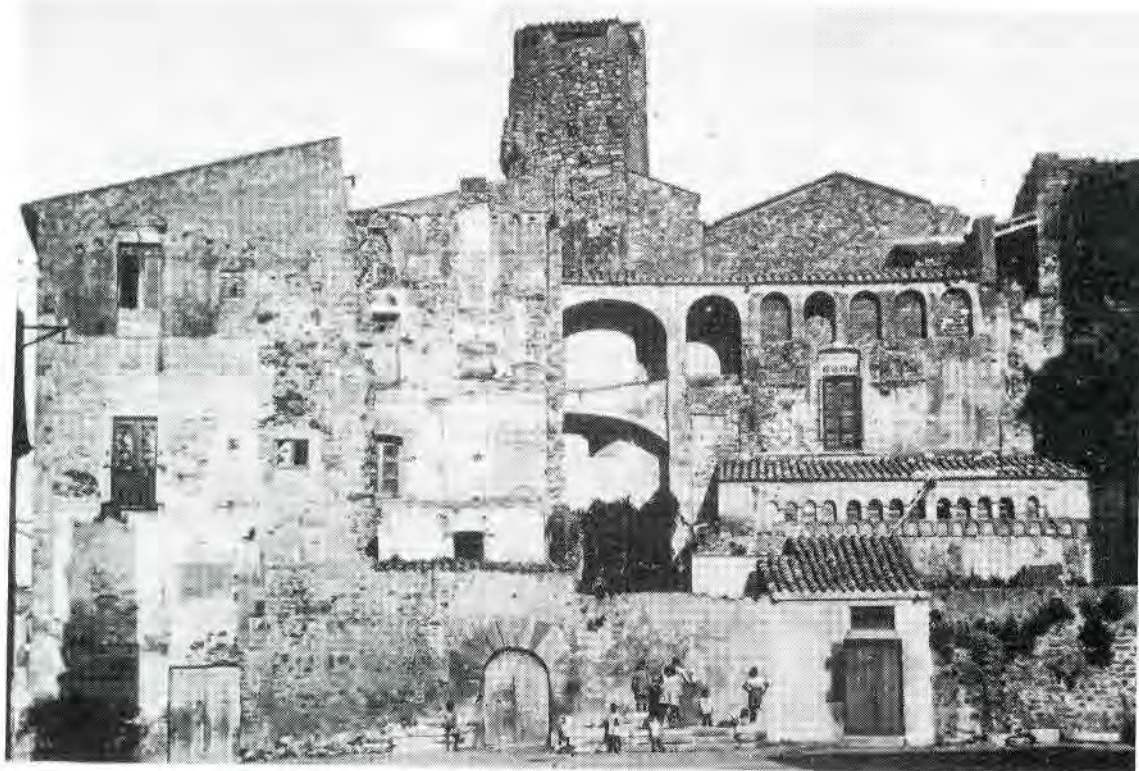
El meu pare, Joan Torrent i Romaguera, quan jo tot just havia complert nou anys, a bona hora em va matricular al Vidal. A causa de l'edat, em tocà ingressar a la classe elemental que donava el director Julià Bohigas. Només vaig fer-hi un curs, i pocs records conservo de les classes. Bohigas era de caràcter pacient i bondadós; poques vegades aixecava la veu per fer un crit; ens feia llegir i escriure frases en català. A la memòria m'ha quedat la visita de l'inspector de 1er. ensenyament —devia ésser Manuel Ibarz, que ho fou molts anys—, el qual ens feia preguntes, i una d'elles va ésser sobre els anys i la formació dels segles. Essent a l'any 1910, per què dèiem que érem al segle XX i no el XIX? Potser la pregunta no era prou adequada a la nostra edat perquè cap de nosaltres no sabé contestar-la.

En ingressar al Col·legi Vidal, el que més va impressionar-me fou l'edifici que l'albergava, el vetust convent benedictí desafectat l'any 1835. Construït el segle X, si no abans, en una època guerrera i dura, conservà l'aspecte primitiu de fortalesa —segons la nomenclatura jurídica fou «castell termenat», residència de l'abat, senyor feudal i alodial de la vila i el seu terme—, àdhuc després que el munificent abat Panyelles hi hagués fet, a mitjan del segle XVIII, unes importants obres d'ampliació; aquestes obres, d'haver-se realitzat totalment, haurien fet del convent un Escorial en petit. S'interromperen, però, a mig fer, i a causa d'haver-se conservat les torres i els murs de defensa i bona part de l'edifici antic annex a l'església

parroquial, ensems que d'altres murs a mig abatre incorporats al nou edifici conventual, de tot plegat en resultà una cafarnaüm arquitectònica indescriptible. Les façanes, de parets llises, l'únic element decoratiu quelcom vistós que mostraven es reduïa a la porta principal, de gust barroc. Aquesta singular nota de gràcia es repetia en el portal d'ingrés al pati murat del cenobi, del mateix estil, el qual mereixé els honors de la conservació en enderrocar-se la muralla; isolat en mig de l'actual plaça del Monestir, avui el portal és un monument singular conegut per «L'arc de Sant Benet», que s'ensenya als turistes.

Els alumnes de la classe elemental ens esbargíem en aquest antic pati murat, que era flanquejat per la façana del convent i els peus de l'església parroquial; aquesta era protegida per dues torres de defensa, la del Fum, semi-circular, que feia de campanar, i la del Corn de recordances feudals, mig escapçada en un intent de demolició, de forma rectangular tipus «sala», que degué servir de refugi en els assalts dels corsaris; sembla que aquesta torre, avui restaurada, com la del Fum, coneguda per Alabric o l'Abric, era la construcció més antiga, probablement anterior a la fundació del monestir. En aquella part de l'església hi havia la porta Ferrada provista d'un porxo sostingut per tres arcs pre-romànics i una sèrie de nou arquets lombards sobreposats; aquest conjunt columnari produeix un efecte estètic de gràcia malgrat la simplicitat de la construcció, que no pot ésser més sòbria. Hom no sap encara quina funció tingueren els arcs, que formaren part d'una sèrie o conjunt més ampli; tant com a un porxo d'accés a l'església pogueren pertànyer a l'interior d'una església primitiva o a un claustre conventual. El més sorprenent de tot és que sobrevisquessin als incendis i devastacions. Ara bé, aquest senzill conjunt arqueològic era una gràcia amagada, invisible aleshores per a nosaltres, ja que estava oculta darrera d'un sòlid mur de certa alçada —amb senyals d'haver-ne tingut força més—; des dels balcons de l'escala del convent, però, ens era possible guaitar l'interior del mur, i d'allí estant podíem veure la part superior dels tres arcs bizantins de la porta Ferrada; llurs bases lamentablement estaven colgades per un gruix bastant considerable de terra i runes, sens dubte procedents de la demolició parcial del mur.

Des del pati, la vista del bigarrat conjunt fortalesa-església-convent-ruïnes era com un quadre de pesombre onírica de Bruegel, amb figures humanes i tot. Recordo que, per una passarel·la exterior que comunicava amb la torre del Fum, vèiem passar el sagristà i la seva dona que anaven a l'habitable que allí tenien; el sagristà era un home grassonet de cara rodona i color rosat, amb escassos cabells que li feien com una aureola; mai no se'l veia conversar amb ningú, i apenes emitia un murmuri quan ajudava les

Aspecte dantesc del conjunt església-monestir, des del pati d'entrada del convent, amb la porta Ferrada i les torres del Fum i del Corn ocultes per edificacions sobreposades, en les què es veuen vestigis d'un elevat mur mig enderrocat. (Foto J. Geli).

misses. A mi em feia l'efecte d'un monjo fantasma que hagués retornat del passat. Darrerament tota aquella complicada obra ha estat restaurada, havent-ne suprimit l'ala de tramuntana —que fou dependència de novicis—, així com els enfarfeces sobreposats. Ara les torres i la porta Ferrada mostren llur primitiva aparença, i els estranys s'hi encanten corpresos i intrigats. El lector pot veure en el pla del monestir fet per l'arquitecte General Guitart l'any 1897 —publicat al programa del Congrés Internacional de l'Alta Edat Mitja de l'any 1962— com eren les dependències i encontorns de les torres i la porta Ferrada abans de la restauració.

L'interior de l'ex-convent, que constava de planta baixa i tres pisos, era un laberint de passadissos, sales i habitacions, de sostres de volta de mig canó amb llunetes i murs feixucs, racons foscos i humits a on el sol mai no hi penetrava. Tot respirava la major austeritat; no busquessiu allí cap ornament ni detall arquitectònic de material noble —marbre, granit, fusta de Flandes—. El vestíbul era ombrívol i mal enllosat; l'escala tenia certa amplitud i les baranes consistien en dues barres paral·leles de fusta gastades pel temps les quals substituïen les anteriors de ferro colat, existents

encara en els pisos superiors. Sabem que en temps dels monjos, com un detall excepcional, al començ de l'escala, hi hagué la figura d'un lleó de bronze o ferro; feia anys, però, que no hi era.

Quan l'edifici fou cedit a la vila, l'Ajuntament, mancat sempre de locals, veié, amb la consegüent satisfacció, com d'un cop se li solucionaven tots els problemes d'allotjament. I així, l'ex-convent serví de quarter de les tropes de pas o destacades temporalment, com també d'hospital en alguns cas d'epidèmia; i en les nombroses habitacions i sales s'encabiren tota classe de gent i de serveis: els destacaments fixos de la guàrdia civil i carrabiners, els guàrdies municipals, amb llurs famílies i el «cuartelillo» dels presos comuns, l'escola pública i els mestres; i restaren encara prou locals per a la instal·lació de la rectoria amb habitacions per al rector i vicaris. Amb tot aquest personal, la major part castellanoparlant, ens topàvem tothora en el vestíbul o en el pati d'esbarjo, sense que hi tinguéssim mai cap paraula.

El Col·legi Vidal, com hem vist, ocupà els locals de la planta baixa de l'ex-convent; corresponien al refectori i la cuina, les aules i sala d'actes de la comunitat monacal, i indubtablement eren els més amples i ventilats de l'edifici. Avui dia, una part d'ells, amb entrada per la plaça del Monestir, alberga el Museu Municipal.

La classe elemental primària es feia a la sala que els monjos utilitzaven per a la distribució de la sopa als pobres; de sostre més elevat que les altres, hi entràvem pel vestíbul de l'escala; avui és la primera sala que es troba en entrar al Museu. Si seguim el recorregut actual d'aquest, a continuació de la susdita sala, es troba una saleta de pas, en la que per una escala s'accedeix a una ampla sala, la més gran de totes; era l'aula on el senyor Esteva feia la classe superior, i la que més recordo de totes. A sobre la porta hi havia el bust d'Antoni Vidal, procedent del monument al patrici fet per Cabarrocas, del que abans he parlat. Deixem aquesta sala, per ara, i seguim el recorregut del Col·legi. En ella acaba el Museu, mes nosaltres, per un passadís i deixant de banda els serveis sanitaris, torçàvem a mà dreta en angle recte i sortíem a l'ample corredor que recorre l'ala de migdia; era l'obra d'ampliació feta per l'abat Panyellas. A un costat del corredor s'arregleraven quatre portes, corresponents a tantes altres sales; les tres darreres antigament en constituïen una sola, el refectori; a la porta d'entrada de la del mig, dins del mur, encara es conserva l'escaleta de pujar a la tribuna, avui inexistent, del monjo lector. Aquesta sala era destinada a despatx del director del Col·legi i ensems a museu-laboratori (12). A les dues primeres hi havia les classes de pàrvuls a càrrec del mestre Josep Bohigas i del seu ajudant Josep Geli. Recordo que alguna vegada la colla de superior

haviem fet classe a la sala primera. Totes elles estaven provistes d'alts finestrals que donaven a l'hort de la rectoria; aquest hort s'esqueia a un nivell més elevat, i a causa d'això i dels arbres i mates, els locals eren foscos i humits; sembla que el senyor Bohigas s'havia queixat de la fosca al rector, mes mossèn Jaume Puig es mostrà poc disposat a despullar de vegetació l'hort. L'altra banda del corredor donava al pati posterior del convent per una porta, damunt la qual hi havia un rètol llegible des del pati que deia «Colegio Vidal»; a l'angle edificat del pati hi havia una escala coberta per la qual les forces armades i llurs famílies pujaven als pisos on tenin les habitacions.

El pati era un ample recinte de més de 600 metres quadrats, limitat en dos dels costats pel convent, a migdia pels safareigs públics, una quadra i una finca particular amb jardí, i a ponent, per la façana d'entrada de la fàbrica de taps dels germans Bender. Tenint en compte que en els dos darrers costats, segons el pla conservat de les obres d'ampliació, havien de construir-s'hi dues ales més tan extenses com les existents, el conjunt hauria estat un claustre o pati clos pels quatre costats d'unes proporcions desmesurades. Hem de creure que l'abat Panyellas patí d'un deliri de grandesa; no és estrany que les obres restessin sense acabar; quant més hauria valgut que s'hagués esmerçat l'esforç a agençar el vell convent! No cal dir que també aquest pati posterior era bastant concorregut per les persones que l'usaven per anar a llurs quefers. Els de la classe superior hi fèiem l'esbarjo, i d'ell conservo el record dels jocs i les bones estones passades amb els companys.

En referir-me a les aules i als mestres i llur relació amb els diversos graus o classes, he de fer avinent que no es correspongueren sempre de la mateixa manera. Així, alguna vegada la classe de pàrvuls es féu al local d'entrada al Museu; per altra part, el germans Bohigas s'intercanviaven les classes i tan aviat Julià donava l'elemental primària com la de pàrvuls; en canvi Esteva es pot dir que tingué sempre la superior, a l'aula més espaiosa.

El germà del director, Josep Bohigas, era quelcom gras, d'un tarannà esportiu, i en caminar es balancejava; segurament per això algú li posà el motiu de «es Balandro». Al Col·legi tocava un harmòniom amb el que s'acompanyava per fer cantar als minyons cants bilingües; un d'ells era una mena d'himne que els pàrvuls entonaven en entrar a l'aula, el qual feia així:

Honor, a los héroes de la Humanidad;
gloria, gloria al patricio Antonio Vidal . . .

(12) En el mateix local encara es conserva l'ampla vitrina, que ocupa tot un costat de la sala, la qual contenia els exemplars d'història natural i els aparells de física.

Grup escolar de pàrvuls del Col·legi Vidal, de vers 1914, amb el mestre Joep Bohigas i l'ajudant Torroella. Fotografia feta al pati posterior del col·legi-monestir. El tercer noi de l'esquerra és Francesc Esteva.

Un altre grup escolar del Col·legi Vidal, al bosc d'en Rabell; observi's el crescut nombre d'alumnes. (Foto J. Geli).

(Comunicació de Santiago Arxer). Ensems que cantar, Bohigas feia fer als nois gimnàstica rítmica, amb acompanyament musical. Era un bon mestre; també donà classes de Comerç i ensenyava als alumnes taquigrafia segons un mètode copiat del francès.

Ja he dit la situació de l'aula gran on el mestre Esteva ens feia la classe. Era de forma allargada, i la llum exterior hi entrava per unes finestres col·locades al mur exterior que tenia —i té— un gruix considerable: 1 metre i 10 centímetres. L'aula es repartia en dues seccions: a la primera hi havia els pupitres per a escriure, la taula del mestre i una pissarra sostinguda per un cavallet; a la segona, les grades, que eren tres rengles de bancs damunt una tarima, encarats a una altra taula del professor i a una gran pissarra a la paret. Disposàvem d'ambdós sectors, de manera que, en el transcurs de les classes, tan aviat sèiem a les taules com a les grades, segons que haguéssim d'escriure o bé d'escoltar les lliçons, passar diapositives amb la llanterna màgica, etc. En aquest local una trentena d'escolars de 10 a 14 anys ens férem homes, tot aprenent del millor mestre els coneixements bàsics que tan útils ens serien al llarg de la vida.

Alguns dels companys de l'aula els coneixia prou per ésser veïns del barri —jo aleshores vivia al carrer de la Riera—, d'altres per haver anat plegats al Col·legi dels «Hermanos», i dins la diversitat de caràcters de tots ells, no recordo que hi hagués individus arravatats i violents; en general predominaven les bones maneres. Cal recordar que en aquell temps encara tractàvem els pares de vostè, no dèiem sí o no sense acompanyar-ho del mot «senyor», cedíem el seient i la voravia a les persones d'edat, etc., tal com havíem après dels nostres pares i a l'escola de pàrvuls tot cantant. Però si individualment solíem comportar-nos amb un relatiu capteniment, la cosa canviava quan érem una colla, grossa o petita, i al bromista de torn se li ocorria penjar una llufa a un vianant o bé dibuixar un cap d'ase a la pissarra. Generalment eren bromes innocents; dels jocs que practicàvem, el futbol era el més corrent, i el més perillós el de les batalles a pedrades, que teníem prohibides als patis del Col·legi. Reconec que col·lectivament érem un personal no pas fàcil de manejar, que feia passar males estones als germans Bohigas; al més lleu descuit d'ells, la disciplina trontollava i els treballs eren a restablir-la.

Aqueixa predisposició dels meus companys per a la gresca m'era coneguda de sobres, i he de confessar que, si bé no era dels primers a fer-la, m'hi sumava de bon grat mentre no passés de la ratlla. Per això d'antuvi em va sorprendre, tocant a la disciplina, el clima singular de la classe governada pel mestre Esteva. Les relacions entre ell i els alumnes eren allí d'un to amable per no dir cordial; hi havia una entesa tàcita que sols podia

provenir d'una comprensió mútua. El senyor «Juanito» sovint se sumava a la broma, si no era ell que l'hagués iniciada amb una sortida humorística; jamai no se li escapava el control de la classe, la qual tornava a l'ordre tot dient: «—I ara continuem amb el que dèiem sobre la formació dels icebergs»; les rialles cessaven i tots quedàvem atents a la interessant explicació.

EL SISTEMA PEDAGOGIC D'ESTEVA I VILALLONGA

Com sap bé tot mestre, el tema de la disciplina escolar és bàsic en pedagogia. El que no sigui capaç de guanyar-se als alumnes ho té molt malament i valdria més que es dedicués a una altra cosa, més que més si té al seu càrrec una aula massificada, com solen ésser avui.

Per al mestre Esteva això no era problema, i més aviat causava la impressió que gaudia en trobar-se amb un aldarull; generalment aquests es produïen en absència seva i cessaven de sobte quan ell entrava a la classe. Cas que no fos així, no s'alterava el més mínim; no esclatava en invectives, ni tan sols aixecava la veu, i no era rar que esbossés un somriure irònic. Sabíem que era enèrgic quan volia, i ens imposava un gran respecte per l'aplom i el domini que tenia sobre la gent. Aquesta força sens dubte procedia d'una confiança i seguretat en si mateix, tant com de les seves remarcables dots dialèctiques. Vingut el cas, era un polemista temible, irònic fins a la causticitat; practicava el diàleg socràtic, recorria a la paràbola i a la metàfora; les seves sortides eren imprevisibles i us sorprenia amb els seus arguments lògics. Els cercabregues fàcilment eren desarmats per ell, i si calia, posats en ridícul davant dels companys, si bé rarament s'hi rabejava.

Mes per damunt de tot, Esteva tenia un altre do inapreciable, el de fer-se escoltar; sabia desvetllar l'interès de l'auditori, el qual mantenia absort i pendent de la seva paraula. Escau ací contar dues anècdotes que revelen fins a quin punt aconseguia Esteva dominar l'auditori àdhuc quan es tractava de persones majors i il·lustrades. El doctor Francesc de P. Mas i Oliver, mataroní, bisbe de Girona des de 1915, aquest anys féu la primera visita pastoral a Sant Feliu, i en el recorregut a les escoles públiques, es presentà al Col·legi Vidal on el rebé la Junta del llegat. Volgué presenciar la classe que feia el mestre Esteva; no puc precisar quin era el tema de la lliçó mes sí que era il·lustrada amb diapositives de la llanterna màgica. El cas és que l'explicació magistral es féu tan interessant que el bon bisbe restà com encisat, pendent d'allò que el mestre deia. La lliçó s'allargà sense que aquell donés mostres de tenir-ne prou; el seu secretari veient que es feia

tard, advertí discretament a sa il·lustríssima que eren esperats al Col·legi de les Germanes Carmelites; el bisbe li féu senyal que callés, i seguí escoltant embadalit. Al cap d'una bona estona, el senyor Bohigas fou cridat que sortís al vestíbul, on hi havia una monja tota nerviosa, la qual li digué que la mare superiora estava molt inquieta pel retard del prelat i si havien de seguir esperant-lo. Bohigas passà l'avís al secretari de cambra i aquest al doctor Mas, el qual tornant a fer el senyal de silenci, va dir-li que no podia anar-hi encara, que les germanes tinguessin una mica més de paciència, i continuà escoltant fins que el mestre Esteva donà la lliçò per acabada. L'altre cas esdevingué el curs 1935-1936, i fou protagonitzat per Llorenç Brunet, notable dibuixant a la ploma i aquarel·lista que col·laborà a diversos periòdics il·lustrats de Barcelona així com el setmanari guixolenc «La Costa Brava»; essent professor de dibuix a l'Institut de 2on. Ensenyament de Sant Feliu, hom li digué que el senyor Esteva feia molt bé les classes; li demanà que el deixés assistir a una d'elles, i tant li agradà que, amb permís del mestre, va assistir d'oient a la seva aula tota la resta del curs (13).

Altrament el mestre Esteva posseïa un pregon coneixement de la psicologia de l'infant i de l'adolescent, que li permetia seguir llurs pensaments i preveure'n les reaccions (14). Demostrava un respecte pels alumnes, el quals tractava de vós. Era parc en els elogis i amb alguns nois es mostrava aspre quan notava que no posaven el més petit interès per a aprendre o que volien fer el graciós tothora. Valorava l'esforç i l'aplicació dels alumnes, per damunt de llur intel·ligència.

El meu cosí Santiago Arxer i Coll, alumne avantatjat del mestre Esteva, ha tingut a bé, a prec nostre, d'exposar en unes precises notes la normativa d'aquell, resumida en els apartats següents:

«1er. Disciplina en les classes al més alt nivell.

2on. Tolerància paternal per als alumnes estudiosos però no totalment capacitats per comprendre amb agilitat mental les lliçons i els problemes.

(13) Aquests dos fets m'han estat comunicats per Lluís Esteva.

(14) Heus ací una anècdota de com Esteva guanyava les partides als bromistes. Un dia, en començar la classe, s'adonà que havia desaparegut el borrarador de la pissarra gran —era una rotllana feta de tires de feltre cosides—. Tot seguit compregué que era obra d'un noi bromista; no digué res i portà de casa un borrarador nou. També aquest es féu fonedís misteriosament. Ell que porta un altre borrarador, i en acabar la classe, el guardà tancat amb clau a la seva taula; l'endemà tornà a treure el borrarador, com la cosa més natural. Així ho féu fins que a la fi, al costat de la pissarra aparegueren els dos borraradors sostrets. Aquest episodi quedà en secret com una qüestió personal entre el bromista i el mestre, sense que aquest fes cap pas per esbrinar qui era l'autor de la facècia. (Comunicació de Francesc Esteva).

3er. Tolerància en la lliure però correcta expressió de l'alumne en repetir les lliçons.

4rt. Severitat vers l'alumne que considerava apte però gandul en estudiar».

Com ampliació d'aquests conceptes, heus ací unes regles àurees que també el nostre mestre practicava, extretes unes dels meus records i d'altres comunicades per Lluís Esteva:

Tenir tothora els alumnes ocupats.

Instruir-los degudament sobre el que no s'ha de fer a l'aula, al pati d'esbarjo i al carrer.

Castigar només l'alumne o alumnes promotors del desordre, no tota la classe.

No demanar mai a cap alumne informacions que equivalguessin a delatar algun company.

Castigar severament la mentida.

Si bé, com ha assenyalat Arxer, Esteva no volia que repetíssim les lliçons al peu de la lletra, era extremadament insistent i porfidiós a voler que tots les aprenguéssim bé; no passàvem a un altre coneixement mentre la majoria no hagués assimilat l'anterior. Com a norma, destinava la meitat del temps a repassar la lliçó del dia abans, i la resta a la lliçó següent, per tal que els alumnes endarrerits es possessin al corrent; amb això aconseguia que el curs fos homogeni. Tot i així, si veia en els endarrerits bona voluntat, cridant-los a part, els reblava allò que no entenien.

No era partidari de massa llibres de text ni de prendre gaires apuntes; en canvi als estudiants de batxillerat els feia fer quadres sinòptics i resums de les lliçons i assignatures. I sobretot, volia molt exercici i repàs. De llibres de text recordo les *Lecciones de Aritmética* de Josep Dalmau i Carles (15), la *Geografia Universal* d'Esteve Paluzie i unes *Lecciones de Cosas*, també de Dalmau.

Respecte als estímuls o recompenses, no es donaven premis ni distincions especials als més aplicats; res de diplomes, medalles ni faixes com en els col·legis de pagament. La sola distinció que Esteva feia consistia en l'ordre de prelatió dels seients; els que més bé sabien les lliçons ocupaven els primers llocs en les taules i grades; si hi havien nois petits, aquests eren posats al primer banc. El càstig als que no sabien la lliçó o no presentaven els problemes era el corrent de fer-ho copiar diverses vegades; als que no es

(15) D'aquest llibre, *Lecciones de Aritmética, aplicadas a las diferentes cuestiones mercantiles para las escuelas y colegios de 1.ª enseñanza. Libro del alumno, 2.ª parte, grado superior*, ens valiem de l'edició de Girona de l'any 1911, que era la 24.ª.

comportaven com cal els tocava d'escriure cinquanta o cent vegades una frase d'arrepentiment; en altres ocasions aquests eren castigats a sortir al pati mentre fèiem la desitjada lectura de *La vuelta al mundo en ochenta días*. No vaig presenciar mai que el senyor Esteva pegués cap alumne.

Per als cursos superiors del mestre Esteva, el pla d'ensenyament era l'establert per la Junta del llegat l'any 1901, del qual ja he parlat, si bé hom l'havia podat d'alguna assignatura que no era pròpiament bàsica, com la teneduria de llibres i la comptabilitat, d'interès per als que volien dedicar-se a comptables i al ram administratiu; per a aquests alumnes, el senyor «Juanito» feia unes classes privades a casa seva, com veurem.

L'assignatura considerada més important, quant a la seva utilitat, indiscutiblement eren les Matemàtiques, i d'aquestes l'Aritmètica. Esteva, abans que res, volia que sabéssim fer correctament les operacions i problemes, i després ens ensenyava les demostracions i els principis o teoremes en què es basaven, o sigui, al revés del que fan molts mestres. Les operacions fonamentals les havíem de saber fer ràpidament i segura. Tenia la mania del sumar, operació en la què fracassaven alguns estudiants de comptabilitat, fins al punt que, durant tots els cursos, ni un sol dia no deixà de posar-nos per exercici una suma. No era una suma corrent en columna, sinó dos rengles horitzontals d'unes setze xifres cadascun, que sumàvem d'esquerra a dreta i de dreta a esquerra; gràcies a aquesta pràctica constant, vaig aprendre, com tots els meus companys, a sumar veloçment, a tort i a dret, per desordenats que estiguessin els sumands, i tres números a la vegada; no cal dir que la mateixa facilitat se'ns comunicava automàticament a les altres operacions. En Àlgebra el nostre coneixement s'estenia a les equacions de diverses incògnites i als polinomis.

La Geometria era enfocada en un sentit pràctic, «en relació con la agrimensura», segons el pla estipulat, i, tal com ensenyada per Esteva, ens capacitava perfectament per a calcular qualsevol àrea o volum, per irregulars que fossin. Ens feia calcular les superfícies —d'una aula, del pati d'esbarjo— prenent les mides amb la cinta mètrica. En aquell temps hi havia el problema addicional de la diversitat de mesures, amb l'exigència d'adaptar-les al sistema decimal darrerament introduït a Espanya. Malgrat el temps transcorregut des que el Govern féu obligatori el nou sistema, hom encara usava els quintars i les arroves, la quartera, la cana, la llegua, etc. En acabar els estudis, no hi havia alumne que no dominés, poc o força, aquell trencacolls; el mateix cal dir respecte a la conversió de les mesures estrangeres més corrents.

La Gramàtica, avui tan negligida, el nostre mestre ens l'ensenyava a consciència, d'acord amb la seva importància; era, és clar, la castellana,

sense que ens fossin explicats els aspectes i característiques que la diferenciaven de la gramàtica catalana. Fèiem exercicis de lectura i traducció de textos catalans. Les regles d'ortografia ens les sabíem de memòria, i qualsevol de nosaltres podia analitzar una oració sense equivocar-se. Fèiem força pràctica de redacció, tant descriptiva, acompanyada d'un dibuix (recordo que una vegada ens posà per tema una regadora), com narrativa d'esdeveniments i fets corrents i històrics; també ens feia resumir o al revés ampliar un text determinat.

Les classes de Geografia i Història natural eren les més interessants de totes. La part monòtona de memoritzar els gèneres i espècies dels animals i plantes i la composició dels minerals, era compensada per l'explicació apassionant de la vida i els costums dels animals. Quant a la Geografia, apreníem de memòria els noms de totes les nacions i llurs capitals, dels mars, muntanyes, rius, etc., més importants i llur situació. Recordo que les regions i províncies d'Espanya les assenyalàvem damunt el mapa per ordre de situació, en el sentit de les agulles del rellotge, cosa que facilitava la localització.

El repàs dels coneixements geogràfics es pot dir que el fèiem de la manera més pràctica i agradable, substituint el llibre de text . . . per una novel·la. Aquest original sistema del mestre Esteva consistia a fer-nos llegir, una tarda a la setmana, per torn i en veu alta, un capítol de la novel·la de Juli Verne *La vuelta al mundo en ochenta días* o bé *Los hijos del capitán Grant* en edició castellana, lectura que ell ampliava en detalls nous o curiosos, explicats d'aquella manera seva atractiva que els feia tan fascinats com la mateixa novel·la. La lectura de *La vuelta al mundo* era esperada per nosaltres amb més il·lusió que un dia de festa; i és curiós que el record que deixà a tots nosaltres no s'esborrà amb els anys, com he pogut comprovar recentment —més de seixanta anys després!— en preguntar als meus condeixebles sobrevivents què era allò que més recordaven de les classes del mestre Esteva: sens pensar-s'hi, tots ells coincidiren a esmentar la lectura de *La vuelta al mundo en ochenta días* (16).

D'aquelles memorables lliçons, recordo la formació dels icebergs i la contribució d'ells a l'origen del banc de Terranova, els corrents marítics

(16) Pel que a mi respecta he de dir que un estat d'exaltació produït per aquelles lectures, ampliadades pel meu compte, ressorgí imprevisament al cap de cinc lustres, com un Guadiana ocult, resultant-ne un llibre meu biogràfic, *Julio Verne o La pasión científico-geogràfica del siglo XIX* (Ediciones Mediterráneas, Barcelona, 1943, 245 pàgs. i 4 làmines. Amb el mateix motiu caldria relacionar el fet d'ésser jo membre de la National Geographic Society, de Washington, des de fa més de trenta anys.

del Golf i del Kufo-Sivo. Recentment han tornat a les meves mans, procedents de la col·lecció conservada per Lluís Esteva, uns dibuixos fets meus, a la ploma sobre cartolina, d'entre ells el miratge d'una palmera i la metamorfosi d'una papallona; són uns dels molts dibuixos que el senyor «Juanito» ens feia fer per projectar a l'aula amb la llanterna màgica. Altres records meus són unes sortides recreativo-científiques a la propera muntanya de les Comes i al bosc d'en Rabell en les que analitzàvem plantes i pedres diverses i ens n'emportàvem exemplars per al museu del Col·legi.

Les lliçons de Física i Química, segons el coneixement que aleshores hom tenia d'aquestes ciències, versaven especialment sobre fenòmens de la naturalesa; en recordo l'explicació del principi d'Arquímedes i de la llei de gravetat de Newton, dels quals ens havia posat problemes acompanyats de pràctiques. Amb motiu d'aquelles lliçons, fèiem visites al museu-laboratori i vàiem funcionar els aparells de Física que allí hi havia i experimentàvem amb substàncies químiques. D'aparells de Física, en recordo els següents: una bomba pneumàtica per a fer el buit, una pila Volta, un carret de Rumkof, un telègraf Morse, una brúixola de navegar (donatiu del capità de barco Cosme Calzada). Algun d'aquests aparells, així com la llanterna màgica, havien estat projectats o construïts pel propi Esteva; en la llanterna hi col·laborà Cervera, pare d'un dels alumnes, que era llauner, i Esteva proporcionà les lents d'una màquina de retratar seva. Dins d'una ampla vitrina hi havia exemplars de minerals i plantes, i alguns ocells, papallones i rèptils, així com un esquiol, dissecats. Però el més impressionant i que atreia tots els esguards així que entràvem allí, era un esquelet humà complet sostingut dempeus per una perxa— aneu a saber de qui era. Aquell macabre espècimen, després de complir una lloable funció pedagògica al Col·legi Vidal, fou transferit al Grup escolar Gaziel, on encara es conserva (17).

Quan feia tres anys que anava a la classe superior del senyor Esteva, vaig començar els cursos de Comptabilitat i Teneduria de llibres que donava a casa seva. Érem un grup de deu o dotze alumnes, la major part procedents del Col·legi Vidal, i la classe la fèiem al migdia en acabar la del col·legi; a primera hora del matí i al vespre, les classes es repetien a d'altres grups. La casa s'esqueia a la carretera de Girona, número 38 antic, pròxima al carrer de Santa Magdalena; més endavant Esteva adquirí la casa

(17) Aquella època vaig arribar a saber de memòria tots els ossos del cos humà —encara els recordo—; vaig fer-ne la primera coneixença mercès a l'esquelet del Col·legi Vidal, ampliada després amb l'artista Josep Berga i Boada, de qui rebí lliçons de dibuix i anatomia.

del costat, la 36, convertint ambdues finques en una sola (avui núm. 74). El local que feia d'aula era la primera habitació que hom trobava en entrar a mà esquerra, la qual rebia la llum per una finestreta de la carretera. No era massa folgada, i el mobiliari consistia en una espaiosa taula escriptori del tipus despatx de l'època de doble vessant inclinada, amb la part superior plana per a posar els tinters, llapis, etc. La taula ocupava el centre de l'habitació (18), i a l'entorn d'ella hi havia les cadires, un armari i dues taules petites que eren ocupades per la màquina d'escriure i una premsa per a copiar cartes.

Les classes poc s'assemblaven a les que havia vist fins llavors. Era com si us trobessiu en un banc o en una sessió de Llotja. En el reduït recinte els alumnes es movien i enraonaven els uns als altres amb tota llibertat; hi havia qui s'aixecava, consultava quelcom o esperava torn per parlar amb el mestre, movia la premsa de copiar o escrivia amb la màquina. Sovint dos o tres companys discutien vivament, sense que el senyor Esteva intervingués si no era per a resoldre la qüestió.

Per entendre aquella activitat cal saber com estàvem organitzats. Amb una visió anticipada del front en el que hauríem de lluitar per guanyar-nos el pa, protagonitzàvem els diversos quefers mercantils més corrents. Tan aviat fèiem de botiguer com de fabricant, venedor majorista, corredor, consignatari, etc. Compràvem i veníem tota classe de mercaderies, fèiem d'intermediaris, negociàvem documents i credits. Força de les operacions les fèiem amb persones desconegudes per nosaltres, el nom de les quals ens indicava el senyor Esteva, i que en realitat eren alumnes de les classes femenines seves, batejades per ell amb noms masculins imaginaris.

Les operacions mercantils es concertaven en tota regla; formalitzàvem els tractes fets de paraula amb els documents pertinents. Els preus de les mercaderies eren els normals en el mercat, i s'incrementaven amb les despeses i càrregues ordinàries: jornals de transformació, embalatge, magatzematge, transport, comissions i tasses, benefici. Hom portava el realisme a l'extrem, valent-nos de signes representatius: el diner circulava en forma de «bitllets» o vals de diferents valors, per l'estil dels que s'usen en el joc anomenat Palé. I les mercaderies eren igualment representades per targetes; n'hi havia de taps o suro en pannes, mongetes, cafè, bacallà, etc. Ensem disposàvem d'una sèrie de documents comercials impresos *ad hoc* —lletres de canvi, albarans, factures, rebuts, etc.— semblants als que usaven els comerciants. Les lletres de canvi les expendia el senyor Esteva,

(18) Recordo que el dia de sant Joan la taula s'omplia de tota classe d'obsequis que els alumnes fèiem al senyor Esteva.

que feia d'estanquer i distribuïa el correu; també feia de banquer, cobrant-nos simbòlicament les despeses, que eren anotades escrupolosament per nosaltres a la llibreta auxiliar de caixa. Les lletres de canvi eren nogociables sobre bancs i clients de Barcelona o l'Havana.

La comptabilitat es portava així mateix rigorosament, en impresos comercials que compràvem a les impremtes Suñer o Viader; els principiants es valien de fulls o plec solts, i més endavant dels llibres usuals: Diari, Major, Comptes corrents, Caixa, Inventaris, Balanços. No cal dir que observàvem els procediments de comprovació i resultats de rigor: l'arqueig diari de caixa, els inventaris i balanços periòdics. Els llibres forçosament havien de quadrar i la més petita diferència, encara que fos d'un cèntim, ens obligava a repassar les operacions fetes després de la darrera comprovació. Si un alumne novell no se'n sortia —cosa bastant freqüent— era ajudat per un company de més experiència. Els que no sabien sumar, poc tenien a fer allí. Tot i que aleshores ja s'usava el paper carbó per a fer còpies, complíem el preceptiu costum de copiar les cartes —que escrivíem amb tinta copiativa de color violeta— en el llibre copiadur; aquest era un llibre de fulls de paper fi, que impregnàvem lleugerament d'aigua amb una esponja; per obtenir la còpia calia fer una pressió forta, per a la qual cosa ens valíem d'una premsa apropiada.

A mesura que progressàvem en el quefer mercantil, ens entrava el deler d'obtenir beneficis i de fer un bon balanç. Mes els negocis sovint es torçaven per causes imprevistes: una lletra que no es cobrava per fallida del lliurador, una expedició que no arribava al seu destí, una baixa sobtada del preu quan necessitàveu vendre . . . Aquests contratemps els introduïa, com pals a la roda, el nostre mestre que interpretava ací el paper del *fatum*. Per a il·lustrar com anava la cosa, ve a tomb el cas que em contà el meu cosí Salvador Arxer: el senyor Esteva li demanà l'estoc de mercaderies (representades, com he explicat per les targetes-vals), i sense que l'Arxer ho advertís, en una d'elles —es tractava d'una partida de mongetes— escriví el mot nefand «corcades». Les mongetes foren venudes a un company, i d'aquest passaren a un altre que, més despert, no acceptà la mercaderia. Hi hagué les consegüents reclamacions, d'ell al venedor, i d'aquest a l'Arxer, que es mostrà sorprès. S'originà la qüestió jurídica de qui havia de fer-se càrrec de la pèrdua; el fall abitral del senyor «Juanito» fou advers al meu cosí que hagué d'acceptar el fet que les mongetes se li havien avariat al magatzem, i l'assentament al compte de pèrdues i guanys era el problema que li calia resoldre.

Quan una lletra de canvi acceptada no era feta efectiva al venciment, ja sabíem el tràmit que calia seguir: presentar-la al notari per al protest,

amb càrrec de les despeses al company morós; generalment conveníem amb ell una pròrroga amb càrrec d'interessos. Els alumnes més avançats havien d'afrontar també la possibilitat de fer fallida; en tal cas eren convenientment instruïts del que havien de fer, d'acord amb el Codi de Comerç.

Si per regla general les classes del senyor Esteva eren com un joc en el que participaven tots els alumnes, la classe de Comerç sens dubte era la més característica i difícil en tal sentit, ja que exigia un esforç sostingut per part del mestre, qui, com en una representació escènica havia de mantenir la ficció de la realitat en els mil detalls que constituïen les activitats mercantils. Organitzar i dirigir una classe com aquella requeria unes dosis elevades d'imaginació, habilitat i domini de la matèria per a sortir-se'n amb èxit, cosa que el nostre mestre aconseguia com qui no fa res.

Cal destacar l'originalitat dels mètodes pràctics del professor Esteva, els qual en aquella època representaren una novetat en el camp de la pedagogia, com així ho reconegué el catedràtic de la Normal de Girona Manuel Xiberta. Val a dir que ell no féu el menor intent de divulgar, en un tractat didàctic o com fos, el seu mètode personalíssim, cosa que no entrava en el seu caràcter, i així el coneixement d'ell quedà reclòs en el reduït àmbit de Sant Feliu i en algun sector docent de Girona. Tot el llegat d'Esteva i Vilallonga relacionat amb la labor professional es redueix a un lot de papers que pot considerar-se representatiu, conservats pel seu fill Lluís.

Gairebé la totalitat d'aquests papers foren escrits pel mestre per a ús personal. Consisteixen en fulls amb apuntacions de problemes i exercicis pràctics i evidentment tenien una finalitat recordatòria per a les classes pròximes. Versen sobre diversos graus i assignatures, sense que continguin referències de llibres de text ni autors; es pot assegurar que tots són posteriors a l'època barcelonina. Curiosament, bon nombre dels fulls són sobres comercials desfets, escrits a la part interior.

Hi ha també un nombre reduït de papers procedents d'alumnes, que contenien problemes resolts per ells, en làmines acurades i algun quadern; no hi ha dubte que són obra d'alumnes avançats i que foren conservats per tal que servissin de model.

Reproduïm a continuació diversos autògrafs del mestre. Cal advertir que el caràcter elemental de força dels problemes no obstava, tenint en consideració el seu sistema pedagògic, perquè igualment els proposés als alumnes més avançats.

«Un hombre nació en el año 1876 (19). ¿Cuántos años tiene?»

(19) Notem que era l'any que Esteva havia nascut.

Sustituir los puntos por un número: $5 + . = 6 // 8 - . = 6 // . - 3 = 5$.

$0'0073968 \times 0'706$. // 35 duros, 1 pta. y 3 reales = reales. // ¿Cuánto valen 1.496 arrobas a 45 ptas. el quintal?

$698 + 75'96 + 874 + 3'946 + 84'6 + 95'38 + 674 + 6'8 + 10.329 - 946'85$. // $0'0073096 \times 730$. // $56'48237 : 9.324$.

1 mes = minutos. // 4 dècimas, ¿cuántas centésimas son? // Una decena de pta., ¿cuántas ptas. son? // 5 dècimas de pta. son . . . céntimos.

Decir un múltiplo de 5. // Un divisor de 13. // 14.309 = cifras romanas.

1.º ¿Cuántos son los puntos cardinales? 2.º El punto por donde se pone el sol se llama . . . 3.º ¿Qué forma tiene la tierra? 4.º Dibujar la curvatura del mar y señalar lo que no se ve desde la playa y desde una altura. 5.º Dibujar y poner el nombre a una línea recta, ondulada, vertical, quebrada, inclinada, mixta, curva, horizontal.

Dibujar una plomada. ¿Qué es una plomada? Para qué sirve. ¿Se pueden dibujar curvas que sigan la dirección de la plomada? ¿Por qué?

Escribir el nombre de una cosa. Anteponer un artículo. Añadir un adjetivo.

Traducción: El vent, l'aucell, el món, els núvols.

Dibujar un vaso. De qué se hace. Para qué sirve. Qué cosas se usan para beber. Cuántas sílabas tiene la palabra vaso. Qué clase de sílabas son. Cuántos vasos son media docena de vasos».

Hi ha una sèrie força nombrosa —98 fulls acompanyats tots ells d'una còpia— d'exercicis gramaticals. Heus ací alguns dels temes proposats: Escriure correctament textos mal escrits. Substituir els punts per vocals, per articles i adjectius, per les lletres «b» o «v». Regles de l'ús de la «b». Accents de paraules. Significat de paraules. Substituir noms per sinònims. Canviar el gènere de mots substantius i adjectius. Diferents temps de verbs, etc. Hi ha diversos textos en català per a ésser dictats.

La resta dels papers, més importants i nombrosos, corresponen a temes mercantils. Una carpeta conté diverses sèries de models de cartes comercials; notem que totes estan redactades en un estil molt concís. Un fascicle cosit de 22 fulls escrits a màquina conté cartes comercials de caràcter general. Ensenms hi ha fulls solts de cartes manuscrites sobre diverses qüestions mercantils. Un altre plec manuscrit es contrau a «Recepciones, reclamaciones y reembolsos». I encara trobem un grup —n'hi ha dos jocs iguals— amb l'epígraf «Cartas para envíos a La Habana»; llur contingut és com segueix:

«1. Carta pidiendo al comisario cabida al vapor «Roger de Llúria» de una partida de azúcar para La Habana (20).

2. Idem. constestación afirmativa de la anterior.
3. Idem. aviso de embarque de la mercadería.
4. Nota del destino de la mercadería al consignatario.
5. Carta del consignatario con aviso de haber embarcado la mercadería.
6. Idem. del consignatario anunciando el giro de los gastos de la mercadería.
6. Idem. envío de documentación de remesa al comprador de La Habana.
8. Idem. acuse de recibo de la mercadería.
9. Idem. anunciado al comprador giro por saldo de mi factura más gastos de envío».

El mateix lot conté un fascicle amb anotacions de tarifes i despeses de tramesa de mercaderies, així: Carreteig de matèries de consum. Distàncies (F.c. de Madrid a Saragossa i Alacant) a Girona, Barcelona, Tarragona, Port-Bou, Cervera, tarifa de ports per tona/km. i despeses de magatzem i repès. Distàncies entre estacions del F.c. de Sant Feliu a Girona, o del F.c. de Girona a Palamós per Flaçà i tarifa de transbordament. Nòlit i despeses de tramesa de suro en pannes a l'Argentina, inclòs el visat consular. Transport a fort-fait per f.c., via Cervera-Bordeus, amb destí a Anglaterra, i a Bordeus per via marítima, preus per 100 kgs. en francs, fins a bord i a domicili. Transport per f.c. de Cervera a diverses ciutats de França. Despeses a la sortida d'Espanya de taps; comprenen impost de tràfec, drets obvencionals, despatx i mossos de Duana. Relació de canvis fixats pel Centre oficial de Contractació de la Moneda (el dòlar es cotitza a 12'10 ptes. i la lliura esterlina a 59). Totes aquestes tarifes, que teníem a l'abast, ens permetien calcular al cèntim qualsevol tramesa de mercaderia.

Una altra carpeta, amb l'epígraf «Moneda extranjera», conté una taula de conversió a penics des de 37 a 50 ptes. taula de ptes./miler a 1 penic la grossa a diversos canvis. Models d'impresos comercials i d'algun Banc.

Esmentem, finalment, una llibreta retolada «Cuaderno para uso de *Cándido Roca*». Degué pertànyer a un alumne avantatjat de Comerç. Comença amb un exercici de redacció sobre fenòmens de la naturalesa, i

(20) Esteva no s'adonà de la incongruència de fer una remesa de sucre a Cuba, país essencialment productor-exportador d'aquest producte. El vaixell mixte de càrrega i passatge «Roger de Llúria» pertanyia, com també el «Roger de Flor», a l'empresa naviliera dels Roger de Palamós, dels quals descendeix un altre mestre meu, el filòleg i editor Josep Maria de Casacuberta i Roger. Cabalment en el «Roger de Llúria» vaig fer el meu viatge de tornada de l'Havana l'any 1919.

segueixen unes preguntes sobre temes mercantils i comptables, possiblement tretes d'un programa d'exàmens per a entrar a un Banc:

«1.º Cuáles son los asientos más usuales en una Banca? 2.º ¿Quiénes compran y venden letras? 3.º Sitio donde se compran y venden letras. 4.º Necesito una letra de 5.000 ptas. sobre Madrid; si no se tiene ninguna de este valor, ¿cómo se arregla? Una Banca cualquiera la extiende; no da ninguna de las que tiene, sino que extiende una nueva, a no ser que se dé la coincidencia de tener una letra del valor que se pide. 5.º ¿Acostumbran los banqueros a comprar letras con beneficio y venderlas a descuento? 6.º Para negociar una letra, ¿aguardan a que el cambio esté más alto al en que ellos la tomaron? 7.º Ejemplo: soy banquero, tomo una letra al cambio-giro de 1% descuento y la negocio a la vez al cambio-negociación de 1% beneficio. = ¿Compran y venden siempre las acciones u obligaciones? Sí, 10.º Cuando se compran acciones, ¿qué asiento se hace? (Caja a Cupones) . . . 13.º Jugadas de Bolsa». En un altre apartat de la llibreta, titulat «Ejercicios», es resolen casos diversos d'assentaments comptables: 1.º Juan deposita en la Banca 2.000 ptas. al interés del 3% anual (Caja a Acreedores). 2.º Al finir el año, Banca paga 60 ptas. de interés (Pérdidas y Ganancias a Caja)». Segueixen diverses operacions d'interès simple i compost. «4.º Juan retira el capital (Acreedores a Caja). Segueixen fins a 10 casos. = «Documentos de cambio» (6 casos). «Se negocian en Bolsa letras sobre plazas extranjero. Es lo mismo que comprar y vender francos. Letras de cambio a plazo corto y largo. Cuentas corrientes». Hi ha exemples d'assentaments múltiples compostos.

Els papers procedents d'alumnes ensems conservats consisteixen en una vintena de làmines de tamany 44 x 32 i 22 x 16 cm. de paper quadriculat; contenen problemes de Geometria amb els corresponents dibuixos a escala. La major part dels problemes consisteixen en el càlcul d'àrees de polígons irregulars, i també en la construcció d'angles i triangles, circumferències, tangents, etc. Una de les làmines és un pla de l'ala de migdia del monestir a escala 1 : 100, fet per S. Cervera; una altra és el pla del pati posterior del monestir a l'escala 1 : 200 i la signa E. Vila. Hi he trobat tres fulls fets meus; dos d'ells són datats l'any 1911. M'ha sorprès comprovar que aleshores jo només tenia deu anys. Si es considera la relativa complexitat dels problemes, l'acurada i correcta redacció de les solucions i la uniformitat de la lletra —hi ha títols en «redondilla»— les làmines serien una prova de l'elevat grau de preparació assolit per les classes del mestre Esteva.

Tornant a les seves classes particulars de Comerç, com pot veure's, la preparació comptable que hom hi adquiria era completa i a nivell de

peritatge mercantil. En acabar els estudis, els alumnes estaven perfectament capacitats per entrar a un Banc o al despatx de qualsevol indústria o comerç. Els patrons ho sabien i acudien al mestre Esteva quan necessitaven un escriptent; en el moment de buscar feina, el fet d'haver estat alumne seu era la millor referència que hom podia donar. És simptomàtic que acudissin a les seves classes particulars per a completar els estudis comercials els fills i àdhuc les filles de les millors famílies guixolenques, de fabricants i negociants, que s'havien educat al Col·legi dels «Hermanos» o de les Germanes Carmelites, o bé en pensionats de Barcelona.

Seguir els passos en la vida dels que fórem deixebles del mestre Esteva —com he tingut oportunitat de fer— ens portaria a conclusions totalment positives respecte als resultats del Col·legi Vidal i de les classes particulars de la Carretera de Girona. Em plau afirmar que, entre els que fórem alumnes del senyor Esteva, hi hagué, en el transcurs dels anys, un estret companyerisme, com sol succeir entre amics que han viscut plegats hores agradables. Molts d'ells aconseguiren crear-se situacions envejables, i en els èxits aconseguits no hi ha dubte que hi tingueren una part força important els coneixements allí adquirits.

Amb motiu de la gravíssima crisi de la indústria surera que conegué Sant Feliu els anys de la primera guerra europea (1914-1918), molts joves emigraren a Barcelona i d'altres a països d'Amèrica, on s'establiren definitivament. Per haver-me jo mateix transplantat a Barcelona, puc donar raó del destí de bastants d'ells, ja que tinguérem oportunitat de veure'ns, sobretot els anys 60 amb motiu de la fundació a la ciutat comtal del Casal Guixolenc. Algun dia caldrà parlar-ne, del nostre Casal barceloní, la creació del qual fou possible gràcies a l'entusiasme de Santiago Marill i Enric Descayre.

Pel que a mi respecta, m'havia preparat convenientment per entrar al despatx dels successors de Ferran Romaguera i Patxot, a Cuba. Era un negoci, creat per ell, de carbó, força ben enfocat, que comprenia la producció del carbó vegetal al mateix boscc o «manigua», el transport del carbó i llenya a Regla en quatre goletes pròpies i la distribució en carros —després fou en camions— a l'Havana. El meu destí, però, no havia d'ésser aquell. En arribar a Regla, les places de comptable del despatx havien estat ja cobertes per cosins meus. Em faltà a aquella edat —tenia 16 anys— el tremp que requeria la imprevista situació, i l'any següent tornava a ésser a Sant Feliu.

Fóra llarg de contar com —després d'un parèntesi de set anys d'estudis eclesiàstics i d'una temptativa de treure el títol de mestre a la Normal de Girona —que tampoc no m'hauria valgut per a fer oposicions a places

vacants, ja que era cubà— vaig encarrilar-me en les activitats comptables-administratives per a les que m'havia preparat. D'antuvi, a Barcelona, vaig entrar al despatx de l'agent de Canvi i Borsa August Compte, treball que em donà ocasió de participar a les sessions de contractació bursàtil i a les liquidacions del Borsí. D'allí vaig passar a l'agència concessionària dels automòbils Citroen. Amb aquest bagatge, finalment vaig ingressar a les oficines centrals de la Pirelli, on trobí el meu condeixeble Miquel Tafall; vaig romandre-hi, al departament de compres, 38 anys, fins a l'hora de la jubilació.

Puc dir que cap dificultat no vaig tenir mai per trobar feina ni per adaptar-me als llocs que he dit; tampoc no tinguí necessitat d'ampliar en cap centre d'estudis els que havia fet amb el senyor «Juanito».

Quant al Col·legi Vidal, la guerra europea també tingué uns efectes desastrosos per al llegat, la Junta del qual hagué de veure impotent com cada dia minvava la renda de la làmina de l'Estat francès que el representava; el valor del franc assolí, a l'acabament de la guerra, les cotes més baixes (0'30 ptes./franc). Els sous dels professors anaren retallant-se; molts trimestres no cobraren. Tot i que el director estava facultat per a imposar una quota de compensació, sembla que hom no recorregué a aquest recurs —almenys quant al grau elemental—, tenint en compte que la crisi laboral especialment afectava la població modesta. I si d'una banda els sous dels mestres minvaven, d'altra el cost de vida i els jornals augmentaven.

Aquella greu situació restà reflectiva en el darrer contracte que Joan Esteva signà amb la Junta del llegat, pel qual el salari li era reduït a la meitat de l'inicial. Fou redactat vers l'acabament del curs 1919-1920 i porta data d'1 maig 1920; en reproduïm la part essencial: (21)

«Conste por el presente documento, que queremos tenga la fuerza y el valor de público, que D. Guillermo Tell Gurí, alcalde constitucional, Rd. D. Manuel Viader, cura-ecónomo, y D. Joaquín Callicó, juez municipal, con el carácter de miembros de la Junta del legado de D. Antonio Maria Vidal, de esta ciudad, han convenido con los profesores que suscriben lo siguiente:

1.º Los maestros titulares D. Juan Esteva y D. Julián Bohigas, sub-director y director del Colegio Vidal, respectivamente, se obligan a dar las clases superior y elemental, esta última con carácter gratuito, percibiendo en concepto de honorarios la suma de *mil pesetas* anuales.

(21) Aquest document i els tres que el segueixen han estat conservats per Lluís Esteva.

2.º Si la renta de siete mil francos destinados a enseñanza no llegasen a producir dos mil pesetas anuales, se repartirá el producto de dicha renta entre los dos referidos profesores, sin derecho a ulterior reclamación por parte de éstos.

3.º Si la renta excediera de dos mil pesetas anuales, el sobrante se destinará a la amortización del déficit actual.

4.º Los mencionados profesores se comprometen a no pedir aumento de sueldo mientras haya déficit, obligándose en cambio la Junta del legado Vidal a no dar inversión del sobrante de dichas dos mil pesetas hasta que se hubiese extinguido el referido déficit.

5.º Mientras haya carencia de consignación, por insuficiencia de recursos, los alumnos que reciban la enseñanza gratuita satisfarán una peseta mensual para contribuir a los gastos de material y limpieza del Colegio, quedando exceptuados los pobres.

6.º La Junta satisfará a los profesores sus asignaciones por trimestres vencidos, siempre y cuando tenga fondos disponibles para ello».

La duració del contracte era de dos anys i quatre mesos. Esteva encara resistí mig any aquella situació, mentre d'altra banda rebia ofertes per a donar classe al col·legi de l'Ateneu Social i per a portar la comptabilitat de diverses empreses. Degué considerar que ja s'havia sacrificat prou, i presentà la renúncia de mestre. L'escrit adreçat al president de la Junta del llegat amb data 4 novembre del mateix any, segons una còpia conservada, fa així:

«El mezquino sueldo que disfruto, cada día más insuficiente para atender a las más perentorias necesidades, y la imposibilidad de verlo aumentado durante muchos años a causa de la baja de los cambios y del compromiso que tiene la Junta de enjugar el déficit existente, por una parte y por otra la tardanza en conjurarse la crisis económica que desde comienzos de la guerra viene comprometiendo la existencia del Colegio, me han decidido a aceptar una colocación cuyas condiciones de trabajo me son muy ventajosas . . .»

La renúncia li fou acceptada en escrit de 13 novembre, en el qual ensems deia: «La Junta, lamentando que la enseñanza de aquel centro docente se vea privada del concurso de tan competente Maestro, cumple el grato deber de hacer constar en acta el reconocimiento de los excelentes servicios prestados por el Sr. Esteva en el Colegio sostenido por la munificencia del inolvidable D. Antonio F. M. Vidal».

Amb la sortida d'Esteva, el Col·legi Vidal ja no tornà a ésser el que fou. Calgué reorganitzar el mini-cos de professors reduït a Bohigas i un nou mestre, al qual hom degué confiar la classe elemental. El contracte, del 4

de maig, fou modificat establint unes condicions encara pitjors per a Bohigas i el mestre entrant (sens dubte a causa d'un nou descens del franc), com sabem per una carta de Bohigas a Esteva de 30 de novembre. El motiu d'ella era informar-lo respecte a la liquidació dels sous endarrerits, i feia així:

«Tengo el gusto de participarle que la Junta del legado Vidal y el que subscribe han firmado, con fecha de hoy, un convenio que contiene una cláusula que dice: 3.º Si la renta del Colegio Vidal excediese de *mil setecientas cincuenta pesetas* anuales (notem que en el contracte anterior era de 2.000 ptas.), el sobrante se destinará a la amortización del déficit actual que asciende, según detalle en la nota adjunta, a la suma de *Ptas. 7.360'83*. El referido sobrante destinado a la amortización se distribuirá en dos partes iguales; una de ellas se aplicará a la amortización de los atrasos de material, y otra a la del déficit resultante de las atenciones de personal. Lo que se complace en comunicarle para su conocimiento y a los efectos consiguientes . . .».

Com pot veure's, l'endeutament de la Junta amb els mestres era de consideració: representava, al canvi monetari d'aleshores, uns quatre anys de la renda del llegat destinada a l'ensenyament. Esteva mai no arribà a cobrar de la Junta els endarreriments.

La col·locació al·ludida per ell com a molt avantatjosa consistí, alhora que fer classe, amb dedicació parcial, al col·legi de l'Ateneu Social, instal·lat en el local cafè del camp d'esports de l'entitat, a portar la comptabilitat del fabricant de taps Narcís Salvador, conegut per «en Siset de la Riera». La trobà en un estat deplorable, tot i que el comptable anterior esmerçava a aquella feina la jornada completa amb hores extraordinàries i tenia d'ajudant Francesc, el fill gran del propi Esteva. Un cop aquest hagué posat els llibres al corrent, amb unes poques hores en tenia prou per a mantenir-los al dia. Aquesta feina, que no l'ocupava més d'una o dues hores diàries, la conservà fins a l'any 1939.

Per aquest temps, demés dels constants oferiments de treball de comptable que hom li feia, cal esmentar el de la direcció de la sucursal guixolenc d'un banc. Mes Esteva desconeixia l'ambició del diner, essent en aquest sentit el pol oposat del professor Telesfor Izal, de qui tant es parlà a la vila pels volts del 1880, quan Esteva tot just era un infant (22).

(22) Izal al principi es comportà irreprotxablement com a mestre municipal, i mereixé les felicitacions del Consistori amb motiu de diverses iniciatives, com la d'un quadre artístic —es conserva a l'Arxiu Municipal— dedicat als homes il·lustres guixolencs, fet per alumnes sota la seva direcció, i un interessant estudi referent al projecte del port, fet també amb la col·laboració d'alumnes. Sobtadament, però, se li desvetllà una forta ambició; deixant

Aquells oferiments no aconseguiren fer-lo desviar de la seva vocació pedagògica. Amb més intensitat pogué ara dedicar-se a l'escola privada de casa seva, on amplià l'ensenyament de Comerç amb la preparació d'estudiants que feien el batxillerat. En aquesta nova etapa s'acredità també força i la seva labor eficient fou reconeguda a la capital provincial a on els estudiants acudien a examinar-se. Els catedràtics de l'Institut de segon ensenyament que constituïen els tribunals saberen aviat que uns dels alumnes més ben preparats eren els del mestre Joan Esteva. Aquest, a la sala d'exàmens, s'asseia entre els seus alumnes, i amb això el catedràtic els localitzava; sabia que aspiraven a una bona qualificació i que d'entrada podia fer-los preguntes difícils.

En la preparació dels estudiants de batxillerat, Esteva seguia també mètodes propis. Per començar, feia un càlcul consistent a dividir pel nombre de lliçons els dies lectius del curs, descomptant d'ells un mes. Dedicava a cada lliçó els dies que tocaven, de manera que arribaven a la darrera quan faltava un mes per als exàmens. Aquest darrer mes era dedicat a un repàs intensiu del llibre i a fer simulacres d'exàmens: cada alumne, amb el programa de preguntes a la mà, explicava una lliçó designada a l'atzar, i a continuació Esteva feia preguntes saltades, de «fogueig», sobre aquella i d'altres lliçons. Els dos darrers dies eren de repòs; els estudiants no havien de llegir cap llibre, sinó distreure's de la millor manera i oblidar els exàmens. I així, serens i amb el cap clar, amb un aplom que era l'admiració dels catedràtics, es presentaven davant d'ells.

El mestre Esteve deia que per aprendre degudament una assignatura, calia esforçar-se des del començ i avançar de la mateixa manera, sense presses, però sense deixar cap lliçó embastada, ans bé sòlidament apresada. Els seus mètodes es basaven primordialment en les pràctiques i el repàs, i per això procurava frenar l'avanç de l'assignatura tot el possible, dintre el programa de temps establert per endavant per a cada lliçó. Per tal de facilitar el repàs tenia un mitjà propi, consistent en uns quadres sinòptics confeccionats per ell, que permetien repassar tot el llibre en mitja hora. D'aquestes quadres, mossèn Vicenç Piera digué: «Eren una meravella; no els he vist fer a ningú més». Amb tot això Esteva obtenia el que poquíssims mestres aconseguixen, que els alumnes arribessin a la vigília dels exàmens

desatesa la classe, que encomanà a un alumne avantatjat, es dedicà a diverses activitats lucratives: comptable de la casa Batet, consignació de barcos, etc. Fent-se passar per malalt, aconseguí que li fos nomenat un substitut permanent, el qual pagava amb la meitat del sou que continuava cobrant del Municipi. Aquesta situació abusiva durà força temps, en perjudici de l'ensenyament, tot i les repetides demandes que l'Ajuntament adreçà a la Junta provincial d'Instrucció perquè Izal fos destituït de mestre.

segurs de si mateixos. Aquest estat d'ànim contrastava amb el que és corrent entre el comú dels estudiants; tots sabem com són per a ells els dies que precedeixen els exàmens, dies de tortura i tropell, en què dediquen hores nocturnes que haurien d'ésser de descans, a repassar les lliçons, per a presentar-se fatigats i amb les idees confuses als exàmens.

Parlant d'exàmens, he de dir que, durant el temps que vaig estudiar al Col·legi Vidal no recordo haver fet cap examen de fi de curs com els que solien fer-se a les escoles, presidits per les autoritats i amb assistència de públic. Tals exàmens, l'objecte dels quals és demostrar el grau d'ensenyança assolit pels alumnes, en realitat no eren necessaris en un centre com el Vidal; els resultats òptims podien palpar-los els pares sense que els professors haguessin de fer un muntatge teatral que tenia força de fictici. A Sant Feliu potser s'havia abusat dels exàmens públics, que eren una plataforma de lluïment per als alumnes empollaires; els guixolencs no eren gent que es deixés enganyar per aquelles exhibicions (23). Podem imaginar el concepte que al mestre Esteva mereixien tals examens. Quan li era forçós fer-ne, la seva manera de procedir consistia a proposar a les autoritats —que solien ésser l'alcalde, el jutge i el rector— que designessin els alumnes i que li comunicessin la pregunta o preguntes que volguessin fer; i era ell qui s'adreçava al noi. Esteva coneixia la manera de reaccionar de cadascun dels seus alumnes; les autoritats no haurien fet altra cosa que «ensenyar el llautó» i despistar els nois.

Vegem ara per quins avatars passà el Col·legi Vidal fins a la seva extinció. El llibre de la Junta local d'Ensenyament —del qual m'he valgut anteriorment— no va més enllà de l'any 1920; mes he tingut la sort de poder consultar una llibreta similar foliada que igualment recull aquells informes, reproduïts i signats pels inspectors, llibreta que pertangué al director Bohigàs i que actualment es troba en poder de la seva filla Josefina. Aquesta llibreta conté els informes de les visites fetes al Vidal després de l'any 1920 i fins a la que de segur fou la darrera que hom li féu,

(23) Com a exemple d'exàmens públics a la vila del vuitcents, valgui el cas reportat pel setmanari «Llavor» el 28 juliol 1901, el qual informava que els dies 22 i 23 havien tingut lloc, a la sala del teatre Vidal, els exàmens públics del col·legi per a noies dirigit per Magdalena Palou. Aquest col·legi, dedicat a l'ensenyament elemental «bajo el amparo de la Purísima Concepción», tenia el domicili al carrer de la Bolta núm. 13. El primer dia, l'examen fou teòric sobre diversos temes, dels que «Llavor» destaca la lectura i traducció de català i la història de Catalunya «que les alumnes aprenen en l'obra de Norbert Font». El segon dia hi hagué un examen pràctic de tall i confecció de vestits, i les alumnes en tallaren, embastaren i provaren. La representació fou perfecta; «Llavor» remarcava que ho havia estat massa i que tragueren la impressió d'haver estat assajada abans en tots els detalls.

de l'any 1941; a aquesta llibreta em refereixo en les diverses cites que faig tot seguit.

Quan feia dos anys que el mestre Esteva havia abandonat el Col·legi, l'inspector Josep Junquera i Muné, en l'informe del 16 desembre 1922, felicita el director Bohigas per la labor docent i observa: «Lástima que las circunstancias económicas hayan dado al traste con la antigua organización de esta escuela en forma graduada. Sin embargo, el señor Bohigas sigue solo en su lugar, lo cual constituye para él nuevo mérito al arrostrar por sí todo el peso de la labor». L'informe següent, del mateix inspector (14 desembre 1923) ens assabenta de la incorporació al Col·legi d'una ajudanta: «Pero la modificación introducida en el régimen escolar, gracias al acuerdo del Sr. Bohigas de graduar la enseñanza con la colaboración de la Srita. Josefina Gual, merece un nuevo pláceme». Amb motiu d'una altra visita (10 juny 1925), Junquera escriu que, amb la col·laboració de la senyoreta Gual, «se establece la especialización de enseñanzas, obteniéndose resultados muy positivos. El Sr. Bohigas sigue manteniendo firme su energía, a pesar de la depreciación que ha sufrido el fondo que sostiene el Patronato (24). Ello honra una vez más al profesor y dice mucho en pro de su vocación y de su alma de maestro». En successius informes, l'inspector Junquera repeteix els elogis al director. El 4 juny 1926 diu: «Cual ayer sigue hoy el Sr. Bohigas dirigiendo el antiguo Colegio Vidal, con el mismo acierto y con idéntica vocación». I en l'informe del 17 juny 1928: «Los años dejan sedimento; en el Sr. Bohigas es de entusiasmo. Ha visto muy alto su Colegio y no quiere ver que el nivel decrece. Moralmente no se deprecia el capital que sostiene la obra... Con cariño y acierto sigue el Director secundado por la Srita. Gual en la bella obra de educación».

L'any 1930 es perfilava ja la solució lògica tocant a la continuïtat del centre: la seva futura fusió amb l'escola estatal graduada. Junquera, el 21 de maig, s'hi refereix: «Deseamos para cuando la Graduada de San Feliu llegue, una fusión entre la escuela del Estado y el Colegio Vidal. Los esfuerzos del Sr. Bohigas se sumarán así a los del profesorado oficial, como complemento digno. Los años de labor y los resultados que hemos apreciado nos aseguran la competencia del Sr. Bohigas y nos auguran una época de esplendor junto a la Escuela graduada futura». La fusió trigaria

(24) «L'Avi Muné», que reportava les quantitats que anualment es repartien entre els pobres de la vila procedents del llegat Vidal —hom recordarà que era l'equivalent de 8.000 francs— assenyala, per a l'any 1927, 1.470,- ptes., i per a l'any 1929, 1.740'— («L'Avi Muné» del 12 de març del 1927 i 9 de març del 1929). Per tant, la part del llegat destinada a l'ensenyament, que era de 7.000 francs, representava per a aquells anys 1286 i 1.545 ptes.

més d'un lustre a fer-se i Bohigas no la veuria. En informes posteriors (9 juny 1932 i 12 juny 1935, aquest darrer quan ja es veia venir la guerra fratricida) es repeteixen les felicitacions al director: «Como ayer y como anteayer nos producíamos al informar, sigue la escuela del Sr. Bohigas paralela a sí misma en el curso de los años. La Inspección felicita efusivamente al Sr. Bohigas por su vocación y por el uso de la misma en bien de sus discípulos . . . Es de notar la intensidad del conocimiento en las cuestiones de lenguaje y cálculo. Los alumnos razonan con serenidad, hija de la seguridad en el proceso del pensar».

Els anys de la guerra civil resten obscurs; no sabem com foren per al Col·legi Vidal. Continuà el senyor Bohigas donant classes amb una ajudanta, a les aules de l'antic monestir? Passat el torb guerrer, tenim notícia oral de la continuació del Col·legi, instal·lat ara a l'antiga casa porticada del núm. 25 de la Plaça, on durant la guerra es traslladaren les classes de l'Institut de 2on. ensenyament. Aquest local careixia de les condicions necessàries, com ho palesava l'informe de 7 maig 1941 de l'inspector, mossèn Josep Dorca: «Realmente la fisonomía material de esta escuela no es placentera, por sus escasas condiciones pedagógicas; mas su contenido intelectual merece la aprobación, en particular en lo que se refiere a la teoría gramatical». Deia, però, que calia intensificar l'ensenyament de la Doctrina cristiana i la Història sagrada, «procurando que se den más ideas que palabras», que hom havia de racionalitzar la lectura, «de manera que trascienda de lo puramente mecánico», i encomiava els esforços del director per a instruir i educar l'alumnat. Durant aquest temps, la matrícula del Vidal arribà a un nombre ínfim d'alumnes, 25 (25).

L'estat peremptori de salut de Bohigas —es feren ja presents els trastorns cardíacs que al cap de dos anys el portarien a la tomba— l'obligà, l'any 1942, a abandonar tota activitat intel·lectual. Havia dirigit el Vidal per espai de quaranta anys, darrerament en condicions gairebé heroïques per la insuficiència de recursos materials, identificat totalment amb el Col·legi, en el que esmerçà totes les energies i els seus afanys de mestre, alhora que revelava un entusiasme vocacional poc freqüent. Amb Bohigas

(25) Segons el llibre de la Junta local d'Instrucció Pública (Arxiu Mpal. lligall 978), acta de 7 gener 1941, el nombre total d'alumnes matriculats en els diversos col·legis guixolencs era de 888, que es repartien així:

Escoles Nacionals	260 nois i 225 noies
Germanes de la Doctrina Cristiana	120 alumnes
Germanes Carmelites	148 »
Sagrat Cor de Maria	110 »
Col·legi Vidal	25 »

s'extingí el seu estimat Vidal, el qual fou incorporat al primer grup escolar graduat de Sant Feliu, el que després es digué «Gaziel». La darrera ajudanta que tingué Bohigas, Francesca Audet, fou transferida al centre estatal; el mateix destí tingueren la part aprofitable del mobiliari així com el museu i laboratori físico-químic. El mestre director Julià Bohigas, per totes aquelles virtuts docents i la seva conducta exemplar i heroica a sostenir dempeus, fins al límit de les seves forces, el que fou prestigiós centre d'estudis guixolenc, és mereixedor del reconeixement, que li fou regatejat al seu dia, i que Sant Feliu hauria de fer palès de manera pública.

PERFIL HUMÀ DEL MESTRE ESTEVA

Físicament el senyor Esteva era més bé d'estatura baixa i poc cos. Tenia el caminar lent i els moviments acompassats. El rostre era notable per l'expressió dels ulls, de mirada viva, i la boca, en somriure, es distenia amplament i franca. El seu parlar era també greu i mesurat; s'expressava de manera planera sense aixecar gaire la veu; en la conversa mai no deixava d'introduir una paraula irònica o una frase d'humor, acompanyades del somriure clar. De totes aquestes qualitats es desprenia una mena de domini que feia que hom l'escoltés amb interès i complaença.

Per aquest acusat caràcter, Esteva fou un espècimen humà notable, que hauria fet les delícies de l'escriptor palafrugellenc Josep Pla, tan fi a captar les idiosincràsies d'un cert relleu que es donen amb poca freqüència i solen posseir els seus «homenots» (mot horrible amb què els batejà).

Ara bé, les qualitats humanes d'Esteva assoleixen el relleu precís si situem la persona en la seva circumstància. Descendent directe de múltiples generacions de mariners i criat en una llar marinera, no hi ha dubte que posseí moltes de les virtuts específiques dels seus ascendents. Així veiem que la plàtica senzilla i pausada i les expressions iròniques seves no es diferenciaven de les de la gent de mar, els gustos i costums dels quals conservà tota la vida. Perquè el senyor Esteva, en una actitud que l'honorava, es mantingué fidel al seu estament originari. Essent mestre, li plaïa anar a pescar a Canyet amb els familiars i trobava gust a fer un arròs amb eriçons. Quan adquirí la barraca de fusta a Sant Pol, hi anava amb la família a fer un arròs i passaven el diumenge a la platja. Esteva fou un home de costums senzillíssims. Escoltem el que ha volgut escriure per a nosaltres el fill gran, Paco. «Trebllava molt durant la setmana. El diumenge fou el seu problema, que resolgué fonent-se amb la naturalesa. Durant un temps, després de casat, anava a pescar serrans i julioles amb el seu pare i un amic al que anomenaven «el Rei». Després la mort féu de les

Joan Esteva i la seva esposa, Agnès Cruañas i Masferrer.

seves, i el recordo avorrit i malencònic mirant com jugaven en alguna taula del Casino dels Nois, la tarda del diumenge. Després formà colla amb el mestre de piano i excel·lent afeccionat a la pintura senyor Francesc Puig i amb el també *amateur* de la pintura senyor Agulló. Amb ells i llurs famílies recorriem totes les rodalies, des de Romanyà i Vallvenera fins a la Conca, des de Panedes i la Font Picant a Solius. Quantes passejades del matí al vespre, en un temps que gairebé érem els únics que fèiem aquesta manera de viure! Com els gitanos, ens deien. La grip de l'any 1918 s'emportà el fill gran del Senyor Puig quan tenia 17 anys (26). Es desfeu la colla i el meu pare tornà a la malenconia dels diumenges avorrits al Casino dels Nois. Pels anys vint i tants, tornà a fer la vida de dia de festa, aquesta vegada amb una colla de «bon vivants» de l'art del tap, fenomenals menjadors de

(26) Recordo molt bé el matrimoni Puig-Coromines. Francesc Puig fou un notable mestre de piano, fundador i director d'una orquestra de cambra, «El Clavicordio Guixolense», que donava freqüents concerts al Centre Català. Com a pintor deixà pintures de paisatge, reeixides. Vaig ésser força amic del seu fill gran Joan, el qual morí mentre jo era a Cuba. També jo vaig participar a les excursions que esmenta Paco Esteva, de les que encara conservo un grat record.

suculents arrossos fets a la barraca de Sant Pol. Cremada la d'Esteva, ara la colla d'amics i llurs famílies s'acollí a la barraca, també santpolenca, d'un d'ells, Masgrau, fabricant de taps, on «es menjava força, bé i picant» (27). També aquella colla es va desfer, per defunció prematura d'alguns dels components.

No és rar entre els pescadors que, a fi d'esmerçar profitosament els dies que no poden sortir per mal temps, conreïn un tros de terra. Aquest acabà essent l'esbargiment del senyor «Juanito» els dies de lleure, en un hort que havia adquirit al carrer Velázquez. Acabada la nostra guerra Esteva s'anà recloent a l'hort en una vida molt plàcida. Allí el visitàvem els amics i deixebles, i ell acollia tothom amb una ocurrència i el somriure franc de sempre, revelador d'una consciència tranquil·la. Lluís Esteva quan es traslladà, ja casat a Sant Feliu, s'establí a la casa que es feren a l'hort; l'any 1951, el seu pare, havent enviudat, deixà la casa de la Carretera i anà a viure amb ells.

El nostre mestre al seu hort amb Josep Geli i Frederic Verrié. (Foto Ll. Esteva).

(27) Heus ací una anècdota, contada per Lluís Esteva, que demostra el bon humor que regnava en aquelles reunions. «Recordo que un dia que jo hi era, la meua mare, bona cuinera, va preparar una cassolada de cargols; els va fer com els feia a casa, sense massa picant. Un dels companys, la dona del qual tenia una llaga a l'estómac, li digué: —«Ja pots menjar-ne, Lola, no et faran cap mal».

A la casa de la Carretera, ampliada amb l'afegitó de la casa veïna, el mestre Esteva continuà donant les classes sense permetre's un repòs. Treballador incansable, calia que ho fos, sense l'esperança d'una jubilació, inexistent en el seu cas de mestre independent de l'Estat.

Els anys que precediren la seva sortida del Col·legi Vidal quan una bona part dels trimestres ni ell ni el senyor Bohigas no cobraren en absolut el sou, ja prou migrat, posaren a prova el seu tremp. Heus ací com ens ho conta Francesc: «En aquests dies actuals és molt difícil de captar la veritable angoixa i ràbia d'impotència d'un home que havia nascut per a l'ensenyança i que es veia compel·lit a encaminar la seva vida per uns viaranyes que li eren estranys . . . Recordo que el pare estava tens, irritat, constantment preocupat; totes les converses revertien sobre el mateix tema. Fou un temps molt dolorós per a tots nosaltres. La decisió de deixar definitivament el Col·legi Vidal no li fou fàcil ni ràpida; s'hi pensà molt. Per tal de sostenir la família s'imposà un horari esgotador. Començava les classes de Teneduria a dos quarts de vuit i no acabava fins a les nou del vespre, amb la sola pausa d'una hora per a dinar. Tot un poema!».

Francesc en dirà encara: «El pare fou un mestre de cap a peus; les seves classes sempre foren d'una entrega total i mai no es concedí en elles un respir. I això des que va començar a guanyar-se la vida, essent encara gairebé un nen i mentre cursava el batxillerat, fins als últims moments de la seva vida. Quan la malaltia el ferí de mort, estava fent classe a un grup de noies. Tenia tal passió per la seva carrera que no va dubtar mai a considerar-la la més important, i aquesta idea l'ajudà a suportar les dures condicions en què es trobà els últims temps del seu servei en el Col·legi Vidal, ja que mai no va afluixar ni desviar-se. Vull anotar ací que tinc la seguretats que jo vaig ésser per a ell un desertor. Quan l'any 1925 vaig ésser destinat a Galícia, a rel d'haver guanyat les oposicions al Magisteri nacional i estar complint el servei militar a Àfrica en el moment de cobrir-se les vacants, em semblà oportú, lluny de Sant Feliu —on habitualment em guanyava la vida donant classes particulars—, intentar donar un salt endavant i veure si amb les meves soles forces podia cursar i aprovar la carrera de Farmàcia, aïllat en una «aldea» mig perduda entre muntanyes. Vaig aconseguir-ho, el que fou una gran satisfacció per a ell; mes en estar acabant la carrera i arribat el moment decisiu de plantar de fet el magisteri per dedicar-me a fer d'apotecari, sempre vaig notar-li com una certa recança. Vull encara recordar una conversa tinguda asseguts en un banc del Passeig entre ell i el senyor Bech, mestre aleshores de Sant Feliu, intentant dissuadir-me del canvi de timó que jo volia donar a la meua vida, i insistint una vegada més en la importància social de la tan soferta i sovint

El senyor «Juanito» amb roba d'hivern, poc temps abans de morir.
(Foto Ll. Esteva).

menyspreada professió de mestre. Efectivament, i crec que per sempre més, jo vaig ésser ja per a ell una mica un desertor».

Lluís el germà petit de Francesc, després de fer el batxillerat, completà les poques assignatures que li mancaven, per a obtenir, a l'Escola Normal de Girona, el títol de mestre elemental. El seu primer destí com a mestre nacional, fou a un llogarret de Galícia, com el seu germà. En successius concursos fou destinat a Begur i a Sant Feliu, al grup graduat «Gaziel». Com a mestre oficial sempre, esgotà el període actiu i excepcionalment es jubilà als 60 anys. Alhora donà classes particulars de Comerç i batxillerat a la casa de la Carretera, seguint sempre el sistema pedagògic del seu pare. No cal dir que aquest veié amb tota complaença que el seu fill seguís les seves petjades, com a mestre nacional. Tan treballador com ell, Lluís es superà accedint a coneixements superiors d'arqueologia com a

deixeble avantatjat del doctor Lluís Pericot, historiador de la prehistòria. Especialitzat en el neo-eneolític, Esteva ha realitzat les excavacions dels dòlmens de la comarca, com a Comissari d'excavacions. Ensenms director del Museu i de l'Arxiu històric municipal, ha publicat importants treballs d'història local en diverses revistes i en els annals que publica el Museu, dirigits per ell. També és president de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà i membre corresponent de les Acadèmies de Bones Lletres (1969) i de Belles Arts de Sant Jordi (1977). Igualment Lluís Esteva volgué que els seus dos fills, Elena i Francesc, fessin els estudis de magisteri, amb el qual novament donà plena satisfacció al seu pare.

Hem arribat al punt trist de la mort del mestre Joan Esteva. Heus ací, com Lluís explica aquells moments dolorosos (28). «Feia dies que havia tingut senyals de la seva dolença, però no va voler deixar l'última classe que feia. Allà, davant les seves deixebles, va sentir venir el mal. Va tenir fortitud per a fer sortir les noies, va tancar la casa de la Carretera, vingué a l'hort i, mig impossibilitat, encara va conservar el coneixement algunes hores. Semblava que no volia donar-se per vençut. Als set dies ens deixava, sense haver-nos donat cap molèstia. Va ésser, en el moment de la mort, l'home que vàrem conèixer en vida». En morir tenia 80 anys i era el degà dels mestres guixolencs.

La seva mort fou molt sentida pels guixolencs. A continuació reproduïm part de l'article que «Xavier» (Francesc X. Callicó) dedicà al difunt, aparegut al setmanari «Àncora». *«Ha muerto el señor Juanito. — Pocas veces el finar una vida humana en la ciudad habrá producido un sentimiento tan general de pesar como el notificado la semana pasada en estas páginas bajo el epígrafe que encabeza estas líneas . . . Quien haya conocido al «señor Juanito» comprenderá que no podía ser de otra manera, dadas las prendas personales que le adornaban: talento, afabilidad, sencillez y un sentido del deber profesional indesviable . . . Trabajador infatigable, orientó su prolongada existencia bajo la disciplina de un meditado plan de trabajo, e igualmente desempeñaba con interés y cariño su misión instructiva y educadora que cultivaba las plantas de su apreciado huerto, labor que fué para él el solaz más placentero en los últimos años. — En el aspecto profesional se granjeó ya de muy joven una reputación envidiable. En el renombrado Colegio Vidal, de grata memoria, ejerció magistralmente su cargo de profesor durante 25 años, y fué allí donde adquirió temple su excepcional predisposición para la enseñanza. Después, ya con escuela*

(28) Fragment d'una carta de Lluís Esteva a J. Vallverdú i Axalà.

propia, se dedicó especialmente en la preparación de los aspirantes a la carrera de Comercio, cometido en el cual demostró tan singular maestría que daba timbre de capacidad en el oficio haber estudiado bajo su tutela. Tanto es así que puede decirse sin exagerar que en la escuela del señor Juanito se formaron profesionalmente durante tres generaciones los mejores oficinistas y contables de la ciudad. — Por tales méritos como por las cualidades cívicas antes mencionadas, merece el fenecido Juan Esteva Vilallonga la gratitud y el perenne recuerdo de todos los guixolenses. Si no fuera porque contrastaría con la sencillez que le era característica, nos atreveríamos a pedir para él un testimonio lapidario que perpetuara su memoria en un lugar bien visible de la ciudad».

En carta de pèsam a la família, Manuel Xiberta i Roqueta deia: «Por su inagotable bondad y nobleza de carácter, lo considerábamos como un verdadero y leal amigo, que siempre recordaremos con profunda simpatía».

Amb aquestes paraules poso fi al meu pobre treball, no sense abans expressar la meva satisfacció per l'oportunitat d'haver pogut donar ací el meu testimoni i palesar els meus sentiments envers el mestre exemplar, mestre meu inoblidable, Joan Esteva i Vilallonga (29).

(29) A darrera hora, ja enllestit el present-treball, ha aparegut en una dependència aneja a l'arxiu municipal, amb motiu d'un inventari, una carpeta que conté documents del Col·legi Vidal. Considerant que tenen prou interès per a la història del susdit centre docent, en dono ací una notícia conjunta. Probablement la carpeta fou segregada, pel motiu que fos, de l'arxiu de la Junta del llegat Vidal, arxiu que no ha aparegut enlloc. Tinguem present que la Junta feia les sessions a la Casa Consistorial i que l'alcalde les presidia.

La carpeta és retolada *Colegio Vidal. Vacante profesor de Párvulos*, i ha entrat a l'Arxiu amb el núm. de registre 1.905. El concurs per a proveir la plaça de mestre, amb una dotació de 1.800 ptes. anuals, hagué d'ésser convocat el juny o juliol de 1914. Es presentaren set aspirants, dels quals es conserven les respectives sol·licituds amb el *currículum* professional. Per cert que un dels pretendents és el guixolenc Emili Preses i Lluhí, el qual havia exercit anteriorment de mestre elemental al mateix Col·legi Vidal durant quatre anys, sota la direcció de Pere Garriga i Puig; també exercí al Col·legi Ibèric, de Gràcia, per espai de sis anys, igualment sota la direcció de Garriga, coincidint allí amb el mestre Esteva, «actual profesor de ese Colegio Vidal, quien podrá facilitar toda clase de informes, en la imposibilidad de poder presentar el que suscribe certificado de D. Pedro Garriga, por ignorar su domicilio actual». En sessió de la Junta del llegat de 25 d'agost d'aquell any, s'acordà anul·lar la convocatòria, «ante el temor fundado de que no se cobre, durante algún tiempo, la renta del legado, que se compone de títulos de la deuda perpetua francesa». El temor provenia de la guerra, la primera guerra europea, que França havia declarat a Alemanya el dia 1 d'agost.

A la carpeta es conserven d'altres documents referents al llegat i al Col·legi Vidal que no tenen res a veure amb la vacant de mestre. Hi ha una sèrie de 10 factures corresponents a la negociació de lletres a 4 dies sobre Marsella, per al cobrament dels cupons de la Deuda

francesa. Corresponen als anys 1903 a 1916 i s'hi consigna la cotització del franc; l'any 1903 aquest tenia un benefici del 37'35%; era el temps de les vaques grasses. Els anys de la guerra hom continuà cobrant la renda; l'any 1916 el franc es cotitzava a 0'85 ptes.; ja hem vist que a l'acabament de la contesa arribà a valer sols 0'30 ptes.

La Junta del llegat alguna vegada recorregué a la benevolença de la casa de banca d'Antoni Romaguera, de Sant Feliu per fer front als seus compromisos, com ho proven dos rebuts, de 1.000 ptes. (any 1913) i 2.500 ptes. (any 1916), signats pel susdit banquer, quantitats retornades per la Junta i que aquesta havia rebut abans en concepte de préstec sense interès, a curt termini (dos mesos).

L'encarregat de cobrar la renda del llegat a França era, l'any 1916, Albert Domergue, «successeur de A. Vidal et Cie.», de la rue Saint Jacques, 36, Marsella, del qual trobem una carta comunicant tenir a disposició de la Junta l'import del 1er. trimestre, 3.750 francs.

Un altre document és un contracte entre la Junta i els professors del Col·legi Vidal, datat el 30 de desembre del 1913, amb validesa per a dos anys, pel qual aquella confia a Julià Bohigas la direcció del centre, així com les classes Elemental i Mercantil, amb una dotació anual de 2.000 ptes.; a Joan Esteva, la classe Superior, també amb 2.000 ptes., i a Josep Bohigas la general de Pàrvuls també amb 2.000 ptes. Ensenms s'autoritza el director perquè proveeixi la classe de Pàrvuls d'un auxiliar, amb un sou de 450 ptes. anuals, tot advertint que aquesta plaça podria suprimir-se donat cas que la situació econòmica del llegat ho fes necessari.

Finalment volem esmentar un escrit del professor Lluís Boschdemont a la Junta, de 15 juny 1906, on justifica les faltes d'assistència pròpia a les classes, per les quals havia estat amonestat, al·legant una malaltia i el consegüent estat delicat de salut; està en desacord amb la Junta per la qual cosa presenta la seva dimissió com a professor del Col·legi, després d'haver-hi exercit per espai de 14 anys.